

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra historie

EVA FOJTŮ

III. ročník – prezenční studium

Kumáni ve středověkých Uhrách

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Antonín Kalous, M.A., Ph.D.

OLOMOUC 2010

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 15. dubna 2010

.....

vlastnoruční podpis

Obsah

1.	Úvod.....	4
2.	Původní sídla Kumánů	6
3.	Kumáni a Uherské království.....	10
3.1.	Útoky Mongolů	13
3.2.	Příchod Kumánů do Království uherského	14
3.3.	Kumánské zvyky, náboženství, pohřbívání.....	17
3.4.	Role Kumánů v Uherském království	21
3.5.	Ladislav IV. a Kumáni	24
4.	Kumánské vpády na Moravu	32
5.	Závěr.....	39
	Použité prameny a literatura	40
	Resumé	42
	Anotace	43
	Přílohy.....	45

1. Úvod

„Na Čechy padl také velký strach z Kumánů a jiných cizích nepřátel. Kumáni také, vytrhnu vše z Uher, nebo jiní zloději s nimi, zabili dne 25. června na Moravě u Olomouce mnoho tisíc křesťanů a bez počtu lidí utíkajících před nimi se utopilo. Také král uherský téhož času, přitáhnuv s nečistým množstvím svých a jiných národů, způsobil Moravě velké škody, některé zabil mečem, některé zajal a odvezl ze země, nešetře žádného pohlaví ani věku a skoro celou Moravu zpustošil loupením a pálením. Také mnohá opevnění, jež mohli, zpustošili a vypálili. Kostelní zvony a ostatky z rozbořených oltářů uloupili a odnesli s sebou; obracejíce kostely v popel, znesvětili kostelní svátosti, mnoho lidí ukřižovali na posměch Ukřižovanému.“¹

Tato citace z Druhého pokračování Kosmovy kroniky je účelově kladena na úvod této práce. Neboť tento pramen je výpovědí o tom, že Morava byla v roce 1253 napadena a krutě pleněna. Byl to vpád uherského krále Bély IV. s množstvím jeho „nečistých národů“², jehož předvojem byl vojenský útok pohanských Kumánů. Následně se nabízí otázka, kdo byli tito Kumáni? Jaký vztah je pojil s uherským královstvím? A proč křesťanský panovník dopustil bojovat pohanům po svém boku s vědomím, že tito nekřesťané následně tak krutě nakládali s moravskými křesťany, jejich kostely a nezastavili se ani před zneuctěním křesťanských symbolů?

Obsahem následujících řádků nebude jen snaha objasnit výše položené otázky, ale celkový pokus přiblížit život pohanského středověkého kmene, jehož značná část se pod tlakem Tatarů na přelomu třicátých a čtyřicátých let 13. století usadila v Uhrách, přizpůsobovala svůj kočovný život tamním podmínkám a odolávala velmi dlouhou dobu, než došlo k její úplné asimilaci. Kumáni tedy byli pohani uprostřed křesťanských Uher, kteří bojovali v uherském vojsku. Jejich válečné běsnění, barbarství a uchování si přírodního náboženství bylo trnem v oku

---

¹ Pokračovatelé Kosmovi, Praha 1974, s. 112.

² Tamtéž, s. 112.

nejen papeži a s ním celé církvi, ale i západním panovníkům, kterým jistě z mnoha důvodů přišly služby pohanských Kumánů v uherském vojsku nanejvýš nevhodné.

Uherské království však nebylo jediným místem, kam Kumáni směřovali, a kde se po vpádu Mongolů také usadili. Již dávno před tatarskou invazí z východu pronikali Kumáni ze svých sídel do všech zemí Balkánu a drancováním uspokojovali své hospodářské potřeby. Styky usazeného obyvatelstva s Kumány nakonec někde vyústily ve vzájemné dohody, kdy Kumáni častokrát uzavřeli spojení s jednou zemí a bojovali proti sousední. Tak se stalo, že jejich přítomnost má závažné postavení nejen v dějinách Uher, ale také Bulharska, Srbska, Rumunska, ale i tehdejší Byzance, dále Ruska i Gruzie.

István Vásáry ve své knize *Cumans and Tatars* zdůrazňuje, že Kumáni spolu s Tatary hráli nepochybně velmi významnou roli v historii Balkánu. Jeho kniha je jednou z mála, která se této problematice věnuje. V naší literatuře se o Kumánech můžeme dočíst pouze v souvislosti s jejich vpády na české území. Proto se tato práce bude věnovat Kumánům v obecnější formě, čímž jsou myšleny jejich původní sídla, dále směry a místa jejich vpádů. Největší část bude zasvěcena Kumánům v Uhrách, neboť tito se nejbližší dotkli naší historie. Pokládám za důležité zde zmínit jejich způsob života, k čemuž neodmyslitelně patří jejich náboženství, oblékání, způsob pohřbívání a také zde v souvislosti s uherskými dějinami zmíním významné osobnosti, pocházející z kumánského rodu.

2. Původní sídla Kumánů

Kumáni, kteří jsou nazýváni v latinských pramenech jako Comani, Cumani nebo Cuni, v německých zdrojích jako Valwen, v ruských jako Polovci,³ v arabsko-perských zdrojích jako Quibiaq, se vynořili z Asie.⁴ Jejich původ a vůbec počátky historie jsou sporné a nejisté. Největším problémem, jak už to ostatně při zkoumání těchto nomádských kmenů bývá, je nedostatek pramenů. A pokud existují nějaké prameny, třeba u jiných národů, bývají zatíženy a silně ovlivněny zaujetím, které tyto společnosti cítí vůči nepřátelům. Zásadní roli v těchto vztazích hraje hlavně strach z nájezdů, plenění a nenávist pramenící z těchto setkání. Pak tyto prameny odráží jen některé aspekty kočovného života. „Někteří badatelé se domnívají, že existuje určitá spojitost mezi Kumány a Quny, což byl proto-mongolský lid. Jiní odborníci vidí původ Kumánů jako jednoho kmene z Oghuzské unie nebo jiných tureckých národů. Tyto teorie však nelze bezpečně prokázat. Je však jisté, že v 11. století se různá seskupení sloučila a vznikla kumánsko – kipčakská kmenová unie.“⁵ Tato kmenová konfederace se sloučila v průběhu staletí díky migracím zahájeným v severní Číně a stala se významným činitelem v Euroasijské stepi, protože zde vystupovala jako velmoc od poloviny 11. století zhruba do 40. let 13. století, než jim jejich prvenství bylo definitivně vzato Mongoly.⁶

Obrovská mongolská armáda, která zahájila cestu na západ, způsobila veliké změny v politické a etnické struktuře ve východní Evropě. Samozřejmě, jak je psáno výše, se obětí mongolského postupu stala i kumánsko-kipčakská konfederace. Dosavadní obyvatelé stepi tak neměli moc na výběr. Mohli se buď podříditi jejich nadvládě, nebo utéct do

---

³ Vásáry, I.: Cumans and Tatars, Oriental military in the Pre-Ottoman Balkans, 1185-1365, Cambridge 2005, s. 5.

⁴ Berend, N.: At the gate of Christendom: Jews, Muslims and pagans in medieval Hungary (c.1000 – c. 1300), Cambridge 2001, s. 68.

⁵ Tamtéž, s. 68.

⁶ Tamtéž, s. 68

okolních oblastí.⁷ „Území, které svaz obýval, byl od muslimských geografů a historiografů nazýván jako Dašt-i Qipčaq, v ruských zdrojích jako Zemlja Poloveckaja nebo Pole Poloveckoe a jako Cumania v latinských pramenech.“⁸ Toto obrovské území nebylo nikdy politicky sjednoceno.⁹ Neexistovala žádná Kumánská ani Kipčakská říše, ale byly zde různé skupiny, volně spojené kmenové jednotky pod nezávislými vládci nebo chány. Území konfederace se rozpínalo od středního toku řeky Irtyš až k Dolnímu Dunaji.¹⁰ A jak je zmíněno již výše, Kumáni zasáhli závažně do historie sousedních států.

Jistě by stálo za zmínku aspoň stručně nastínit jejich postoj k okolním národům. Tyto vztahy byly utvářeny formou nepřátelských nájezdů, ale měly i podobu aliancí a uzavírání různých smluv. Jak za chvíli zjistíme ze stručného přehledu, vešli Kumáni díky svým vojenským schopnostem do dějin mnoha zemí. Můžeme v této souvislosti zmínit Rusko, Byzantskou říši, Gruzii, Bulharsko, Uhry a také Egypt.

Je třeba se zamyslet i nad tím, proč k těmto případům docházelo. Tyto procesy jsou poměrně typické mezi kočovníky a usazeným obyvatelstvem. „Nomádské kmeny buď podnikaly nájezdy kvůli kořisti, protože právě toto bylo rutinní součástí hospodářství nomádů, nebo byly nuceny migrovat z důvodu, že na ně tlačili jiní, mocnější kočovníci.“¹¹

---

⁷ Spinei, V.: *The Romanians and the Turkic Nomads North of the Danube Delta from the Tenth to the Mid-Thirteenth Century*, Leiden and Boston 2009, s. 166.

⁸ Samozřejmě, že tyto názvy byly neznámé různým zdrojům v přesných termínech, ale jako části celku, takže muslimské zdroje myslí východní část jako Dašt-i Qipčaq, zatímco v západních pramenech a ruských je myšlena Cumania jako západní část. V závislosti na regionu a čase, každý z mnoha zdrojů používá své vlastní slovo, které označuje různé části rozsáhlého území Kumánie. Například na začátku třináctého století, když začala mise Dominikánů u Kumánů, byla Kumánie převážně na území dnešního Valašska a Moldávie, zatímco její východní hranice byla poněkud neurčitá. Srov. Vásáry, I.: *Cumans and Tatars, Oriental military in the Pre-Ottoman Balkans, 1185-1365*, Cambridge 2005, s. 7.

⁹ Spinei, V.: *The Romanians and the Turkic Nomads North of the Danube Delta from the Tenth to the Mid-Thirteenth Century*, Leiden and Boston 2009, s. 148.

¹⁰ Vásáry, I.: *Cumans and Tatars, Oriental military in the Pre-Ottoman Balkans, 1185-1365*, Cambridge 2005, s. 7.

¹¹ Berend, N.: *At the gate of Christendom: Jews, Muslims and pagans in medieval Hungary (c.1000 – c. 1300)*, Cambridge 2001, s. 32.

Do značné míry byli nomádi na sedavých sousedech závislí.¹² Jak Nora Berend zdůrazňuje, mezi hlavní prvky existence nomádů patří především jejich mobilní styl života. „K tomu patřil samozřejmě život na hřbetě koně, užívání stanů a jurt umožňující rychlý přesun a tento způsob žití odráží v sobě ekonomickou závislost na usedlých společnostech.“¹³ „Možná nomádi mohli žít bez zrna, surovin, zboží nebo bez všech vymožeností, ale to je docela ubohá existence, kterou je třeba pokusit se změnit. Toho mohlo být docíleno buď prostřednictvím obchodu, nebo nájezdů uskutečňovaných pro získání kořisti.“¹⁴ Výhodou nomádů byla jejich obrovská vojenská převaha nad usedlými společnostmi, kterou zapříčinil hlavně jejich způsob boje. Tato přednost byla výsledkem kombinace jejich jezdeckých dovedností přinášející v boji tak důležitou pohyblivost, dále nomádi byli velmi obratní a zruční lučištníci a v neposlední řadě hrála v jejich válečném umění výraznou roli schopnost bojovat masivním a disciplinovaným způsobem.¹⁵ Pro jejich kvality coby válečníků, byli často využíváni usedlými státy na pomoc ve válkách, které vedly. A v neposlední řadě bychom měli vzpomenout, že nomádi nebyli závislí na usedlých státech jen materiálně a politicky, ale existuje závislost ve sféře kulturní.¹⁶

Výsledkem tohoto způsobu života tedy bylo, jak můžeme vidět výše, že v interakci s usedlými společnostmi hráli nomádi několik rolí. Buď plenili území usedlých společností, či obchodovali nebo vstupovali do různých vojenských svazků. Nyní se podívejme na jednotlivé případy styků Kumánů s usazenými společnostmi. K prvním potyčkám s Rusí došlo v roce 1061. Bitva, která se tehdy udála, znamenala vítězství pro Kumány, vedené náčelníkem Sokalem. Ale jak píše Victor Spinei, bylo to první

---

¹² Amitai, R.-Biran, M.: *Mongols, Turks, And Others: Eurasian Nomads And The Sedentary World*, Leiden 2005, s. 4.

¹³ Berend, N.: *At the gate of Christendom: Jews, Muslims and pagans in medieval Hungary (c.1000 – c. 1300)*, Cambridge 2001, s. 32

¹⁴ Amitai, R.-Biran, M.: *Mongols, Turks, And Others: Eurasian Nomads And The Sedentary World*, Leiden 2005, s. 5.

¹⁵ Tamtéž, s. 5.

¹⁶ Tamtéž, s. 5.

vítězství dlouhé a hořké války, která bude trvat 175 let.¹⁷ Nejtěžší doba byla od roku 1061 až do 1125, kdy nomádi zkoušeli často ruské hranice a prováděli mnoho nájezdů na toto území. Ve 12. století ale ruská moc vzrostla a to hlavně díky jednotě. Tehdy bylo proti nomádům provedeno mnoho zničujících výpadů.¹⁸ S úpadkem ruské jednoty však byli Kumáni zataženi do bojů o dědictví a válek mezi knížaty. Odlišné skupiny Kumánů pod vlastními vůdci zakládaly od poloviny 12. století aliance s různými knížectvími.¹⁹

Od roku 1078 bojovali Kumáni také na byzantském území a zmínky o nájezdech proti říši jsou zachyceny v pracích Michaela Attaleiata a Anny Komneny. Stali se však i spojenci Byzance a to proti Pečeněhům.²⁰ Alexios I. Komnenos dokázal obratně využít jejich vojenské pomoci a Pečeněhům tak byla uštěděna drtivá porážka v bitvě u Levunion dne 29. dubna 1091.²¹ Kumáni pak pokračovali ve střídání nepřátelských a přátelských vztahů s Byzancí.

Do Gruzie byli Kumáni povoláni z iniciativy krále počátkem 12. století a byli velmi důležití jako vojenská pomoc pro tamního panovníka Davida IV. Usadilo se zde mnoho tisíc Kumánů s rodinami. Někteří dokonce konvertovali na pravoslaví a nakonec splynuli s tamním obyvatelstvem. Za účelem upevnění aliance krále Gruzie s Kumány, se král oženil s Goranduxt, dcerou kumánského náčelníka Atraka.²²

Přítomnost Kumánů a jejich role v boji proti Byzanci v druhé polovině 80. let 12. století pomohla v podstatě ke zrodu druhé Bulharské říše. Bez jejich podpory by vznik pravděpodobně nebyl možný. Kumáni

---

¹⁷ Spinei, V.: *The Romanians and the Turkic Nomads North of the Danube Delta from the Tenth to the Mid-Thirteenth Century*, Leiden and Boston 2009, s. 116.

¹⁸ Khazanov, A. M.-Wink, A.: *Nomads in the sedentary World*, London, 2001, s. 41.

¹⁹ Berend, N.: *At the gate of Christendom: Jews, Muslims and pagans in medieval Hungary (c.1000 – c. 1300)*, Cambridge 2001, s. 69.

²⁰ Tamtéž, s. 69.

²¹ Spinei, V.: *The Romanians and the Turkic Nomads North of the Danube Delta from the Tenth to the Mid-Thirteenth Century*, Leiden and Boston 2009, s. 120.

²² Tamtéž, s. 143.

přispěli Bulharům zbraněmi a bojovníky.²³ Dokonce vládnoucí dynastie druhé Bulharské říše byla Kumánská.²⁴

Kumáni se také dostali do mnoha zemí jako otroci. V Egyptě dokonce jako vojenští otroci svrhli vládnoucí dynastii a založili novou, známou jako Mamlúcká dynastie.²⁵

Co se týká Uher, je pravděpodobné, že k prvním nájezdům došlo již v 11. století, ale k trvalejší interakci až ve století třináctém.²⁶ Vzájemným kontaktům nomádů s usazeným uherským obyvatelstvem bude věnována následující kapitola.

3. Kumáni a Uherské království

Středověké Uhry byly na katolicko-byzantsko-pohanské hranici.²⁷ „Poté, co se zde usadily maďarské kmenové aliance, zůstala země na průsečíku turecko-nomádské, byzantské a římské křesťanské kultury, které se ovlivňovaly navzájem.“²⁸ Od samotných počátků existence Království uherského, se musel tento stát potýkat s častými nájezdy nomádů na jeho východní hranici. Byl to jev opakující se v průběhu staletí, kdy různé nomádské kmeny uspokojovali drancováním své ekonomické potřeby. Jednalo se o Pečeněhy, Oguzy a později o Kumány.²⁹ O vysoké frekvenci

---

²³ Vásáry, I.: Cumans and Tatars, Oriental military in the Pre-Ottoman Balkans, 1185-1365, Cambridge 2005, s. 17-22.

²⁴ Existují tři možná vysvětlení původu bratří Asena, Petra a Kalojana. Bulharský, kumánský a valašský. István Vásáry se v knize Cumans and Tatars (s. 33-42) snaží dokázat, že má tato dynastie Asenovců opravdu kumánský původ.

²⁵ Berend, N.: At the gate of Christendom: Jews, Muslims and pagans in medieval Hungary (c. 1000 – c. 1300), Cambridge 2001, s. 70.

²⁶ Tamtéž, s. 69.

²⁷ To trvalo i po tom, co se Uhry za vlády krále Štěpána staly křesťanským královstvím. To, že stály na katolicko-byzantsko-pohanské hranici, bylo zcela určitě dáno geografickou polohou, neboť ve středověku byly Uhry periferií západu, staly se zájmovou oblastí Byzance a navíc byly bezprostředním sousedem nomádských kmenů tlačících na jejich východní hranici. (Tamtéž, s. 19-32.)

²⁸ Tamtéž, s. 23.

²⁹ Linehan, P.-Nelson, J. L.: The Medieval World, London, New York, 2001, s. 80.

vpádů svědčí i časté záznamy v kronikách. Některé z těchto kmenů, zprvu podnikající jen nájezdy za kořistí či hledáním pastvin, se nakonec trvale usadily v zemi. Často se tak stávalo i v těch případech, když se objevil nový kmenový svaz, který byl mocnější a donutil pak ostatní svazy k hledání nového území. Ti, kdo byli tlačeni jinam a rozhodli se využít území usedlých sousedů, byli nuceni vyjednávat o usazení. Hlavními příklady těchto kočovníků jsou Pěčeněhové a po nich Kumáni. Pěčeněhové přicházeli do Uher v několika vlnách od poloviny desátého století, zvláště v pozdním jedenáctém a na počátku dvanáctého století, poté, co utrpěli porážku od spojeného byzantského a Kumánského vojska. Kumáni pak do země přišli zhruba v polovině 13. století, kdy utrpěli mnoho těžkých porážek od Mongolů (viz kapitola Útoky Mongolů).³⁰

Nebylo by však vhodné začít osudy uhersko-kumánských vztahů až po porážce Kumánů Mongoly. Již výše je nastíněno, že k prvním kontaktům v podobě plenění ze strany Kumánů došlo již v 11. století. Toto hrozící nebezpečí ze strany nomádů mělo za následek snahu chránit východní hranici tak, aby nebylo možné ji překračovat. Ve 13. století se panovníci pokoušeli o nové metody na ochranu hranic. „Kromě osídlení pohraniční stráží byly na nejvíce ohrožená místa povolány dva řády, a to Řád německých rytířů a johanité.“³¹ Řád německých rytířů vyzval král Ondřej II. roku 1211 právě kvůli tomu, aby spravoval a chránil jižní hranici Sedmihradska, proti invazím Kumánů. Území poskytnuté rytířům bylo nazýváno v maďarštině Barca nebo Barcaság a bylo to úrodné údolí říčky Barca, která je přítokem řeky Olt.³² Stali se tak přímými sousedy kumánských kmenů, které byly hlavním zdrojem králových obav. Byli samozřejmě osvobozeni od daní a byly jim poskytnuty různé výsady. Rytíři postavili první dřevěné, pak kamenné hrady s královským povolením, umožňující ochranu, a dokonce začali útočit a podmanili si část Kumánie. Začali také s jejich konverzí. Někteří z nich byli ochotni nechat se i po

---

³⁰ Berend, N.: *At the gate of Christendom: Jews, Muslims and pagans in medieval Hungary (c. 1000 – c. 1300)*, Cambridge 2001, s. 33.

³¹ Tamtéž, s. 33.

³² Burzenland v němčině, Bîrsa nebo Jara Bîrsei v rumunštině. (Vásáry, I.: *Cumans and Tatars, Oriental military in the Pre-Ottoman Balkans, 1185-1365*, Cambridge 2005, s. 28.)

jejich vojenské porážce pokřtít.³³ Protože ale odmítli dodržovat domluvené podmínky, také ignorovali královskou autoritu a uznávali jen rozhodnutí papeže, takže se podřizovali jen Svatému Stolci, byli v roce 1225 vyloučeni.³⁴ Přes opakované papežské intervence neumožnil Ondřej II. jejich návrat. Po jejich odchodu převzali obracení Kumánů na víru dominikáni.³⁵

Jak uvádí Nora Berend, tyto misionářské aktivity plnily mnoho funkcí. Za prvé nešlo jen o hlásání křesťanských myšlenek, ale hlavní byla také snaha o šíření politických zájmů. Na tom měl svůj podíl i Béla IV., kterému šlo o územní expanzi. Tehdy ještě nebyl králem, když se účastnil spolu s ostřihomským arcibiskupem křtu kumánského náčelníka Bortze. Bortz složil přísahu uherskému králi. Dalo by se říci, že konverze byla vázána na politickou podřízenost. „Jejich obrácení poskytovalo nejenom naději na mír na východní hranici, ale také na rozšíření království samotného. Uherský panovník také v roce 1233 přijal titul král Kumánů.“³⁶ A druhým bodem misionářské aktivity byl zájem církve, především ostřihomského arcibiskupa Roberta. Ten byl následně jmenován papežským legátem pro Kumánii.³⁷ V roce 1227 jmenoval dominikána Theodoricha biskupem nově založeného kumánského biskupství.³⁸ V roce 1228 papež psal arcibiskupovi radující se z celé té situace.³⁹ Za třetí to byl úkol, který byl důležitý pro dominikány. Misie byla

---

³³ Berend, N.: *At the gate of Christendom: Jews, Muslims and pagans in medieval Hungary* (c. 1000 – c. 1300), Cambridge 2001, s. 213.

³⁴ Spinei, V.: *The Romanians and the Turkic Nomads North of the Danube Delta from the Tenth to the Mid-Thirteenth Century*, Leiden and Boston 2009, s. 147.

³⁵ Berend, N.: *At the gate of Christendom: Jews, Muslims and pagans in medieval Hungary* (c. 1000 - c. 1300), Cambridge 2001, s. 214.

³⁶ Tamtéž, s. 214.

³⁷ Tamtéž, s. 214.

³⁸ Centrem biskupství byl Milkov, nacházející se na pomezí Sedmihradska, Valašska i Moldavska. (Pražák, R.: *Legendy a kroniky koruny uherské*. Praha 1988, s. 300.)

³⁹ „We rejoice in the Lord that God has given your efforts the reward which you – namely, the conversion of no small number of the Cumans. We are also glad to know that, in accordance with the authority given you in the matter by the Holy See, you have placed over those parts as their bishop a man of great knowledge and virtue, Father Theoderic of the Order of Friars Preacher.”(O’-Daniel, V. F.: *First Disciples of Saint Dominic*, 1924, s. 251-252.)

prezentována jako naplnění starého snu samotného svatého Dominika.⁴⁰ Kumáni byli nejbližší žijící pohané na východní hranici a tím zřejmě přitahovali jeho pozornost. Dominikáni v Uhrách tak prezentovali sebe jako ty, kteří plní přání světce. Misie zpočátku nepřinášela nic, jenom selhání a mučedníky. „To, že byla nakonec korunována úspěchem, je dílem spíše politické nutnosti, než křesťanské horlivosti.“⁴¹ Kumáni totiž potřebovali ochranu a spojence proti nepřátelům. Pomalu si totiž Mongolové zabírali svá území na úkor Kumánů.

3.1. Útoky Mongolů

Přestože byli Kumáni častými činiteli jako spojenci nebo žoldáci vojsk na Balkáně, a přestože se menší skupiny usadily na byzantském či bulharském území, nebyla zaznamenána žádná větší masová migrace, nebo usazení na Balkáně před rokem 1237.⁴² Zasahovali tedy do politické a vojenské historie těchto států, ale drželi se víceméně na svém území. Katastrofální porážka, která byla uštědřena Kumánům a ruským silám od Mongolů na řece Kalce v roce 1223, změnila naprosto zásadním způsobem moc a vztahy ve východní Evropě.⁴³ Tataři drtili ve stepní oblasti jedno kumánské knížectví vedle druhého. To znamenalo pro Kumány osudnou ránu, neboť jejich konfederace zanikla. Kmeny se zčásti rozutekly, zčásti se staly poddanými nových dobyvatelů. Tehdy začala rozsáhlá migrace Kumánů. První vlna se objevila v létě 1237 v

---

⁴⁰ V popisech jejich misionářské aktivity, napsané v roce 1259 maďarskými dominikány, tvrdí, že mniši, kteří se vydali obracet Kumány, jednali podle přání jejich světce. (Berend, N.: *At the gate of Christendom: Jews, Muslims and pagans in medieval Hungary* (c. 1000 – c. 1300), Cambridge 2001, s. 216.)

⁴¹ Tamtéž, s. 216.

⁴² Vásáry, I.: *Cumans and Tatars, Oriental military in the Pre-Ottoman Balkans, 1185-1365*, Cambridge 2005, s. 63.

⁴³ „Kumánská moc padla za oběť nové, silnější a lépe organizované kmenové konfederaci.“ Po jejich první porážce od Mongolů hledali Kumáni širokou alianci a našli ji v ruských knížatech. Základem této aliance se staly strach z nepřítele, tudíž pro obě strany hromadný pocit nebezpečí a existující dynastické svazky. Ke Kumánům své síly připojila knížata z Kyjeva, Volyně, Černigova, Smolenska a Galicie, ale byla poražena na řece Kalce. (Berend, N.: *At the gate of Christendom: Jews, Muslims and pagans in medieval Hungary* (c. 1000 – c. 1300), Cambridge 2001, s. 70.)

Bulharsku.⁴⁴ Poté, co Mongolové vydrancovali a dobyli území na východě a znovu drtivě zvítězili nad Kumány v roce 1239, a v roce 1240 vyplnili Kyjev, zamířili na západ. Uhry byly napadeny několika směry.⁴⁵ Není předmětem této práce zabývat se podrobným popisem tažení mongolského vojska. Pro určité dokreslení celé situace se v příloze nachází mapa (příloha 1), ve které jsou zachyceny pohyby tatarské armády. Podívejme se však na důvody, které přiměly Mongoly zaútočit na Uhry. Nora Berend v knize *At the gate of Christendom* zmiňuje kromě argumentu některých odborníků, že Tatarům šlo převážně o nadvládu nad světem, a tudíž lze poměrně snadno vysvětlit napadení Uher jako krok k tomuto cíli na západ, skutečnost, že cílem byly jen samotné Uhry, které měly být potrestány. Potrestány za to, že země chránila Kumány, kteří byli od Mongolů bráni jako neposlušní sloužící. Vedle těchto názorů existují ještě další nově vzniklé hypotézy, ke kterým se někteří historikové přiklání. První z nich mluví o napadení Uher jako o přípravném, předběžném tažení pro další výboje. Druhá vidí dobytí země za účelem vybírání daní. Jako je sporný jejich příchod, i odchod ze země je nejistý.⁴⁶

3.2. Příchod Kumánů do Království uherského

Pod tlakem Mongolů byli Kumáni nuceni překročit hranice některých zemí tentokrát ne, coby plenící živly, ale spíše s žádostí o území, které by jim uvnitř států skýtalo bezpečí před mocným nepřítelem. Jejich volba žádat o vstup do křesťanských zemí byla pravděpodobně motivována předešlými kontakty, které s křesťanským obyvatelstvem uskutečňovali. Důležitou osobností v této interakci byl kumánský náčelník Kuten. Zde je potřeba zastavit se a nastínit aspoň přibližně jeho roli ve vzájemných stycích. Po příchodu prvních Kumánů do Uher, což bylo ještě před tatarskou invazí, byl Kuten pokřtěn, a jeho kmotrem byl sám král Béla IV.

---

⁴⁴ Vásáry, I.: *Cumans and Tatars, Oriental military in the Pre-Ottoman Balkans, 1185-1365*, Cambridge 2005, s. 63-64.

⁴⁵ Curta, F.: *Southeastern Europe in the Middle Ages, 500-1250*. Cambridge 2006, s. 409-410.

⁴⁶ Berend, N.: *At the gate of Christendom: Jews, Muslims and pagans in medieval Hungary (c. 1000 – c. 1300)*, Cambridge 2001, s. 35.

Křest proběhl pravděpodobně v roce 1239.⁴⁷ Na tomto místě se však nabízí otázka, kterou je nutno objasnit. A tou je, odkud přišli Kumáni, kteří vstoupili do uherského království, když před vpádem Mongolů bylo území obývané Kumány tak obrovské, jak je zmíněno již výše? Nora Berend mluví o těch Kumánech, kteří vstoupili do Uher, jako o západní větvi kumánsko-kipčakské konfederace.⁴⁸ Nesmíme si však představit, že celé západní teritorium se před mongolskou invazí utrhlo ze stávajícího celku konfederace a vydalo se dále na západ hledat bezpečnější místo. V předchozí kapitole již bylo načrtnuto, že Tataři v podstatě získali moc nad kumánsko-kipčakským svazem, a někteří utekli, jiní se ocitli v tatarském područí. Byla zcela narušena jejich kmenová organizace a do Uher dorazily jen fragmenty kmenů některých rodů. Přistěhovalci zřejmě byli pevně spojeni pod vedením jednoho náčelníka, již zmíněného Kutena.⁴⁹

Jejich příchod a usazení do srdce království však neskončilo šťastně. Ze všech stran se vynořilo nepřátelství, které vyvrcholilo vraždou Kutena a jeho rodiny v Pešti, kterou měl na svědomí lynčující dav. Kumáni po incidentu opustili zemi.⁵⁰ Pokud jde o příčinu sporu, jako hlavní je uváděno obvinění Kumánů ze sympatií k Tatarům, tudíž strach, že při napadení země se Kumáni stanou jejich spojenci. Všeobecně však existovala nespokojenost s pohany uvnitř křesťanského království. Nešlo jen o obavy, že jsou špehy Mongolů. Jejich přítomnost byla nesena s nelibostí, opovržením a to se samozřejmě muselo někde projevit. Existovala různá obvinění a nařčení, která padala na hlavy Kumánů. Populární byla obžaloba ze znásilňování dcer a manželek usedlých sousedů a také zde hrál svou roli strach z pohlavního míšení mezi křesťany a těmito pohany, což bylo jimi vnímáno jako velmi nevhodné. „Navíc šlechta a dvořané, kteří byli nespokojeni s politikou Bély IV, jež se snažil vybudovat moc na jejich náklady, obviňovali Kumány z toho, že jsou

---

⁴⁷ Vásáry, I.: *Cumans and Tatars, Oriental military in the Pre-Ottoman Balkans, 1185-1365*, Cambridge 2005, s. 65.

⁴⁸ Berend, N.: *At the gate of Christendom: Jews, Muslims and pagans in medieval Hungary (c. 1000 – c. 1300)*, Cambridge 2001, s. 69.

⁴⁹ Tak o tom píše Rogerius, ale pravděpodobně bylo vůdců více. (Tamtéž, s. 260.)

⁵⁰ Curta, F.: *Southeastern Europe in the Middle Ages, 500-1250*. Cambridge 2006, s. 407.

královými oblíbenci, a že ho ovlivňují v rozhodování.⁵¹ Všechny tyto aspekty vedly k masakru Kutena a jeho rodiny.⁵² Následovaly také masakry kumánských obyvatel, které měli na svědomí maďarští rolníci, a které ještě více mezi nimi prohloubily nepřátelství. Proto zřejmě také odchod Kumánů ze země probíhal ve jménu plenění, pálení vesnic a vraždění všech, kdo jim stáli v cestě.⁵³

Béla je však kolem roku 1246 pozval zpět do země. Vrátili se a natrvalo usadili v zemi.⁵⁴ Počet Kumánů, kteří se usadili v Uhrách, je číslo sporné. Většinou se uvádí 40.000, neboť to je počet uvedený Rogeriem,⁵⁵ ale nelze to nijak spolehlivě prokázat.⁵⁶ Co však můžeme bezpečně určit, jsou oblasti, kde došlo k jejich usazení. Byla to území v centrální části království, která jsou do dnešních dnů známá jako menší a větší Kumánie (Nagykunság a Kiskunság).⁵⁷ „Prameny ke zkoumání života Kumánů v Uhrách jsou výhradně v latině psané křesťany. Zdroje psané samotnými Kumány nejsou k dispozici. Existují však texty založené na informacích poskytnutých Kumány. Je to Codex Cumanicus sepsaný misionáři a obchodníky na Krymu a arabsko-kipčacké glosáře. Pocházejí z období po tatarské invazi a neexistují jiné takové zdroje vztahující se k maďarské kumánské populaci.“⁵⁸ Materiál, který obsahuje informace

---

⁵¹ Berend, N.: *At the gate of Christendom: Jews, Muslims and pagans in medieval Hungary (c. 1000 – c. 1300)*, Cambridge 2001, s. 196.

⁵² Lynčující davy popsal Rogerius: „All the people were shouting against him: he should die, he should die! He is the one who brought about the destruction of Hungary!“ Citováno v Berend, N.: *At the gate of Christendom: Jews, Muslims and pagans in medieval Hungary (c. 1000 – c. 1300)*, Cambridge 2001, s. 196.

⁵³ Tamtéž, s. 196.

⁵⁴ Khazanov, A. M.-Wink, A.: *Nomads in the sedentary World*, London, 2001, s. 104-105.

⁵⁵ Rogerius byl varadinský kanovník, pocházející z jihoitalského města Torre Maggiore v Apulii. Narodil se patrně v letech 1201-1205 a do Uher se dostal jako člen papežského poselstva v roce 1232. Napsal spis *Epistola Magistri Rogerii*, označované též jako *Carmen miserabile*. Dílo napsal poté, co se dostal z tatarského zajetí. (Pražák, R.: *Legendy a kroniky koruny uherské*. Praha 1988, s. 281.)

⁵⁶ Více o počtu Kumánů, kteří přišli do Uher viz Khazanov, A. M.-Wink, A.: *Nomads in the sedentary World*, London, 2001, s. 105.

⁵⁷ Berend, N.: *At the gate of Christendom: Jews, Muslims and pagans in medieval Hungary (c. 1000 – c. 1300)*, Cambridge 2001, s. 72. (Příloha č. 2)

⁵⁸ Tamtéž, s. 72.

k životu Kumánů ve stepi má pro historiky zabývající se Kumány v Uhrách omezující hodnotu, neboť zde žili v naprosto odlišných podmínkách a tudíž nemůžou věrohodně odrážet situaci uvnitř uherského království. Mezi další prameny patří křesťanské zdroje, např. listiny, dopisy, zákony, kroniky, všechny v latině. Tyto zlomky psaného materiálu jsou vyváženy velkým množstvím archeologických důkazů, zde však narážíme na zásadní problém a to je jejich interpretace. Díky archeologickým vykopávkám bylo odkryto už mnoho sídel a hrobů. To, že se jedná o hroby Kumánů lze prokázat poměrně lehce, neboť Maďaři přestali praktikovat pohřbívání koní v 11. století a tento typ pohřbívání se znovu objevuje jenom v souvislosti s kumánským osídlením. Také se liší typy předmětů v hrobech. Proto je důležité opírat se nejenom o písemné prameny, ale i o archeologické nálezy, díky kterým můžeme získat informace o zbrojení, kostýmech a náboženských praktikách, které výkop kumánských hrobů přinesl.⁵⁹

3.3. Kumánské zvyky, náboženství, pohřbívání

Dříve než se podíváme na roli, kterou hráli Kumáni uvnitř uherského království, přibližme si jejich život zde, jejich zvyky, víru, oblečení a styl pohřbívání. Je třeba si uvědomit, že s příchodem do Uher byl změněn jejich dosavadní způsob života. Neměli možnost pokračovat v kočovnictví na uherském území. Postupně se z nich stávalo usedlé obyvatelstvo. To však nebylo jedinou změnou, která u nich proběhla. Zásadní pro ně bylo přizpůsobit jejich život tamním obyvatelům, kteří na ně tlačili, hlavně v případě náboženství. Nezapomínejme totiž, že Kumáni zde vystupovali jako pohané uprostřed křesťanského království, což působilo nemalý problém. O to větším se stal, že Kumáni tlaku okolí sice ustupovali, ale velmi pozvolna.

„Po vstupu do království začal proces jejich přeměny související s přijetím zvyklostí tamních obyvatel. Jejich odpor a vzpoury nelze brát jen jako boj za ochranu jejich pohanství, ale jako obranu, která byla logicky vyvolána změnami, které byly očekávány křesťany, ale i přechodem, k již

---

⁵⁹ Informace o pramenech v knize Nory Berend (Tamtéž, s. 72 - 73).

výše zmíněné celkové změně jejich návyků.⁶⁰ Co se týká jejich náboženské víry, šlo o animismus a šamanismus.⁶¹ Kumáni si své náboženství a praktiky přinesli s sebou ze stepi do Uher, postupně se však měnily, až došlo k jejich úplné ztrátě kvůli tlaku a jiným okolnostem.

Kumáni praktikovali jejich tradiční pohřby, které byly charakteristické ve stepi, až do 14. století. Pro takové pohřbívání bylo typické uložení do hrobu s koněm a orientace hrobu na východ.⁶² Prameny také naznačují zvyky pohřbívat sloužící s jejich pány. „V hrobech se objevují různé předměty značící potřebu věnovat něco mrtvému. Kumáni zásobili zesnulého sedlem, zbrojí a dalšími nezbytnými doplňky, zbraněmi, šperky, oblečením a jinými věcmi důležitými pro každodenní potřebu.⁶³ Tak se v hrobech našly amulety, mezi něž patří krystaly, koňské zuby, zvířecí kosti, vejce v hrobech žen (vejce bylo starověkým symbolem plodnosti), zrcátka. Nalezeny byly i ostré nože, ale také potraviny.“⁶⁴ Z toho můžeme vyvodit jejich víru v posmrtný život, kde mrtví mají stále materiální potřeby. K dalším aspektům náboženských praktik Kumánů nás vedou kamenné sochy umístěné na mohylách. Tyto sochy jsou nazývány jako kamennye baby.⁶⁵ Jsou to sochy mužů a žen a existuje několik typů. Buď se jednalo o stělu, pak o sedící nebo stojící figury. Také tyto praktiky postupně zanikají, což je zřejmě způsobeno mongolskou invazí. Ve 13. století se tyto sochy pak neobjevovaly na hrobech, ale stály v těsné blízkosti jedna vedle druhé, držely ve svých rukou poháry a v jejich blízkosti byly nalezeny zvířecí kosti. Byly umístěny na začátku mohyl, obklopené kamennou zdí. Jednalo se pravděpodobně o svatyně, kde probíhaly i zvířecí oběti. Kult předků se vyvinul z původní představy utišení duše zesnulého, dokud nedojde do svého cíle. Každý rod pak uctíval duchy mužů a žen, mužů a žen, již jim – podle jejich víry – měli

---

⁶⁰ Tamtéž, s. 244.

⁶¹ Tamtéž, s. 70.

⁶² Khazanov, A. M.-Wink, A.: *Nomads in the sedentary World*, London, 2001, s. 109.

⁶³ Berend, N.: *At the gate of Christendom: Jews, Muslims and pagans in medieval Hungary (c. 1000 – c. 1300)*, Cambridge 2001, s. 245.

⁶⁴ Khazanov, A. M.-Wink, A.: *Nomads in the sedentary World*, London, 2001, s. 109.

⁶⁵ V příloze se nacházejí napodobeniny těchto soch.

pomoci k obživě.⁶⁶ V Uhrách nebyly nalezeny mohyly typické pro stepní hroby. Zřejmě je to důsledek křesťanského nátlaku, takže se Kumáni snažili, aby jejich tradiční pohřby byly méně nápadné. Předměty v hrobech však o jejich původních náboženských praktikách provozovaných i uvnitř křesťanského království svědčí. Dalo by se říci, že v průběhu 13. a 14. století dochází k určitému mísení křesťanských a pohanských zvyků.⁶⁷

Některá kumánská jména jsou odvozena ze slov jako měsíc či úplněk, což naznačuje jejich vztah a zájem o astrologii. Podle Abū 'l-Fidā píšíciho ve 14. století věřili Kumáni v nebeské vlivy a uctívali hvězdy.⁶⁸ Jiné popisy svědčí i o šamanských praktikách. V díle *Povesti vremennych let* napsaných Nestorem je popsán příběh, kdy náčelník Kumánů odejde od vojáků a vyje na měsíc a vlci reagují vytím. Borjan je poté díky tomu přesvědčen o výhře svého vojska.⁶⁹ Vlk a pes vůbec hráli velmi významnou roli ve víře Kumánů. Přesvědčují nás o tom psí oběti v jejich hrobech a také jména, protože některá z nich jsou založena na slovu pes. Závažnost tohoto zvířete v jejich náboženství dokládá i nález jednoho z hrobů v Uhrách, kde hlava zesnulého spočívala na psovi.⁷⁰ Psa se týká také další z jejich zvyků a tím je jeho rozřezání na kusy. Svědectví o tom přináší Giovanni de Plano Carpini. Při svatbě syna uherského krále s dcerou kumánského náčelníka, přísahal deset kumánských pánů nad psem, který byl přítom mečem půlen, že budou chránit Uhry.⁷¹ A podobně Jean de Joinville, účastník sedmé křížové výpravy ve svých zápiscích líčí, jak při uzavírání aliance mezi Kumány a Byzantinci byl rozřezán pes.

---

⁶⁶ Berend, N.: *At the gate of Christendom: Jews, Muslims and pagans in medieval Hungary (c. 1000 – c. 1300)*, Cambridge 2001, s. 245.

⁶⁷ Khazanov, A. M.-Wink, A.: *Nomads in the sedentary World*, London, 2001, s. 109.

⁶⁸ Měsíc Aydua, úplněk Tolon. (Tamtéž, s. 245.)

⁶⁹ „A táhnouce stanuli k noclehu; a když bylo po půl noci, vstal Bonjak a odjel od vojska, i počal výti jako vlk, a vlk ozval se jemu vytím, i počali výti vlci mnozí. Bonjak pak zase příjev, pravil Davidovi, že: „Zejtra nad Uhry zvítězíme.“ (Nestorův letopis ruský, *Pověst dávných let*, přel. Erben, K. J., Praha 1954, s. 180.)

⁷⁰ Berend, N.: *At the Gate of Christendom: Jews, Muslims and 'pagans' in medieval Hungary (c.1000 – c. 1300)*. Cambridge University Press, 2001, s. 244-254.

⁷¹ Baldick, J.: *Animal and Shaman, Ancient Religions of Central Asia*, New York 2000, s. 53.

V obou případech to mělo pravděpodobně znamenat, že pokud nebude přísaha dodržena, rozsekají se navzájem, stejně jako to učinili se psem.⁷²

Přesná rekonstrukce kumánských náboženských praktík není možná. Jisté je, že po příchodu do Uher si je stále uchovávali, i když postupně docházelo k jejich přeměně pod vlivem jiných změn a tlaků. Avšak jak je již několikrát výše napsáno, dělo se tak velmi pomalu a také diferencovaně v závislosti na území. Christianizace tak proběhla u některých skupin Kumánů dříve než u jiných. Na některém území obydleném Kumány tak byly kostely postaveny až v 15. století a existují i místa, kde k tomu došlo až ve století šestnáctém.⁷³

Důležitým ukazatelem stupně integrace můžou být i šaty. K tomu, abychom se dozvěděli, jak jejich oděv vypadal, nám může pomoci archeologie a obrazové znázornění ze 14. století. „Srovnání mezi touto rekonstrukcí a sochami z ruských stepí, jenž detailně zobrazují kumánský oděv, vypovídají o změnách oblékání Kumánů po příchodu do Uher.“⁷⁴ Na těchto sochách můžeme vidět, že ženy i muži měli oblečený kaftan, který byl upevněný páskem a oděv pod ním nebyl vidět. Obouvali vysoké boty. Muži oblékali kožené brnění a na hlavách měli kuželovité nebo kopulovité helmy. K opaskům věšeli různé objekty včetně luku, toulce, nože a hřebenu. Ženy měly ve vlasech různé ozdoby, často se závojem vzadu, který zakrýval vlasy. Někdy však měly jeden nebo dva copy, které vidět byly. Velmi často se zdobily šperky. Po příchodu do Uher však postupně dochází ke kombinaci tradice s novými prvky. Trvá to však poměrně ještě dlouhou dobu, neboť archeologické nálezy vypovídají o tradičním způsobu oblékání ještě ve 13. a 14. století. Kumáni se zde v oblékání značně lišili od Maďarů, kteří nosili dlouhé těsné kalhoty a tuniky pod kolena a přes ni plášť. Postupně se v hrobech žen objevily například šperky, které v té době zdobily maďarské ženy. Změny se projevovaly například v opasku, kdy kumánský jednoduchý, byl nahrazen páskem s vypracovanou

---

⁷² Tamtéž, s. 53.

⁷³ Berend, N.: *At the Gate of Christendom: Jews, Muslims and 'pagans' in medieval Hungary (c.1000 – c. 1300)*. Cambridge University Press, 2001, s. 253.

⁷⁴ Tamtéž, s. 255.

sponou.⁷⁵ Velké změny však proběhly ve výbavě kumánské zbroje. Protože jejich tradiční brnění je nedokázalo chránit tolik jako drátěné košile, přejali je stejně jako západní typ meče. Tato směs jejich tradičních elementů s novými prvky byla první fází integrace. Kumáni se odlišovali i účesy. Muži neměli vousy, jen úzký knír. Vlasy nosili spletené do jednoho či tří copů. Temeno měli oholeno.⁷⁶

Díky archeologickým nálezům a pramenům popisující či znázorňující Kumány uvnitř uherského království, si můžeme nyní přiblížit jejich vzhled. Ten nás pak přivádí k tomu, jak moc se lišili Kumáni od usedlého obyvatelstva. Zpočátku jim jejich odlišnost byla tolerována zřejmě v souvislosti s očekáváním jejich rychlé konverze. S ní byla spojena i přeměna pohanského vzhledu. Ovšem postupem času tato známka kumánské identity měla být odstraňována, což bylo velkým problémem pro samotné Kumány. Ti totiž snášeli mnohem lépe přijetí křtu, než loučení s jejich tradičním vzhledem či oblečením.⁷⁷

3.4. Role Kumánů v Uherském království

István Vásáry ve své knize *Cumans and Tatars* uvádí, že ta strana, která najala kumánské bojovníky si mohla být téměř jistá, že neprohraje žádné důležité bitvy.⁷⁸ V čem spočívala jejich vojenská síla? Vezmeme-li v úvahu jejich počet a válečnou taktiku, máme odpověď na tento dotaz. Přičemž jejich způsoby vedení boje jsou ještě významnější, než množství válečníků, kteří se sešli k bitvě. Jak tedy jejich válečné postupy vypadaly?⁷⁹

---

⁷⁵ Opasky byly velice důležitým symbolem sociálního statutu pro stepní nomády ve 13. století. (Tamtéž, s. 257.)

⁷⁶ To nebyl jen kumánský účes, ale bylo to typické pro nomády ve stepi. I Maďaři v době příchodu do Karpatské kotliny měli podobné copy a zbytek hlavy byl oholený. Tento styl účesu označen za pohanský a vymýcen s christianizací ve století jedenáctém. Oholené hlavy pak měli jen za trest kriminálníci. (Tamtéž, s. 258.); O kumánském oděvu a účesu více Nora Berend. (Tamtéž, s. 255-258.)

⁷⁷ Tamtéž, s. 258-260.

⁷⁸ Vásáry, I.: *Cumans and Tatars, Oriental military in the Pre-Ottoman Balkans, 1185-1365*, Cambridge 2005, s. 55.

⁷⁹ Tamtéž, s. 55.

Významnou součástí kumánského vojska byla nomádská lehká jízda, prakticky neporazitelná. Byzanští historikové, například Georgios Akropolites vidí hlavní výhodu Kumánů v rychlosti, kterou jim dovoľovalo jen lehké obrnění. Naproti tomu jejich protivníci byli zcela pokryti brněním a jejich pohyby tak byly pomalé. Další popis nám přenechal Niketas Choniates. Píše o Kumánech a jejich obvyklém způsobu boje, který se naučili od svých otců. „Útočili tak, že stříleli své šípy a začínali bojovat s oštěpy. Zanedlouho svůj útok obrátili v útěk. Tak přiměli své nepřátele, aby je pronásledovali. Poté místo svých zad ukázali tváře a bojovali ještě statečněji. Tak to dělali několikrát, a když získali převahu, přestali se vracet zpět. Tasili meče a za hrozného řevu se vrhli na protivníky s velikou rychlostí. Zajali a zmasakrovali ty, kteří bojovali statečně a k těm, kteří byli zbabělí, se zachovali stejně.“⁸⁰

Byli tedy obávanými bojovníky a koalice s nimi skýtala velikou šanci na výhru. Dokud se pány jejich území nestali Tataři, působili jako spojenci mnoha národů. O tom je pojednáno již výše. Ovšem ani po vpádu Mongolů si panovníci jednotlivých států nepřestali uvědomovat jejich vojenskou cenu. Snad právě proto je podruhé zavolal do země i Béla IV. Stalo se tak i přesto, že když po vraždě svého náčelníka Kutena mířili na jih, zůstávali země po jejich plenění zcela zničené. „Myšlenka na silné kumánské vojsko uvnitř království byla pro uherské krále velmi lákavá, aby jí šlo odolat. Proto jsou Kumáni povoláni zpět.“⁸¹

Oficiálním důvodem pro zavedení tohoto pohanského vojska byla obrana země proti Tatarům.⁸² Skutečnost však byla trochu jinde. Vojenský potenciál Kumánů, kterého si byl Béla IV. dobře vědom, byl využit naprosto pro jiné účely. Od okamžiku jejich návratu do Uher, který byl iniciován králem, byli využíváni jako vojáci ve válkách proti uherským sousedům. Takže ne proti pohanům – Tatarům, ale proti křesťanským

---

⁸⁰ Tamtéž, s. 55-56.

⁸¹ Berend, N.: *At the gate of Christendom: Jews, Muslims and pagans in medieval Hungary (c. 1000 – c. 1300)*, Cambridge 2001, s. 143.

⁸² Béla ve svém dopise papeži uvádí, že je škoda, že ochranu země musí svěřit pohanům. (Tamtéž, s. 143.)

územím.⁸³ To ovšem nezůstalo bez povšimnutí. Stížnosti na nekřesťanské chování křesťanského krále a protesty proti krutosti, kterých se pohané na věřícím obyvatelstvu dopouštěli, se objevují opakovaně v pramenech těchto napadených zemí. Ani u nás tomu nebylo jinak. Úvodní citát této práce je toho dokladem.⁸⁴ Uherští králové tedy hojně využívali vojenských služeb těchto pohanů a neštíteli se ani jejich praktik používaných proti křesťanům. To byla tedy jejich hlavní úloha uvnitř království. Bojovat proti sousedním zemím ale nebylo jejich jediným vojenským úkolem. Král se snažil získat jejich podporu pro svou moc v dobách šlechtických sporů. Byli zataženi tedy do vnějších i vnitřních sporů.⁸⁵

Je určitě na místě připomenout, že než se Maďaři usadili, byli také kočovníci, užívající stejný způsob boje. Tyto dovednosti však ztratili během staletí, po usazení v Uhrách. Protože bylo snadné neustále se cvičit v tomto způsobu boje při kočovném způsobu života, ale během života zemědělece nebylo možné si tyto taktiky uchovat. Proto během staletí se stalo nezbytným doplňovat řady vojáků o tyto kočovníky schopné sloužit ve vosku jako nomádská lehká jízda. Tak se uherská armáda skládala z rytířů (těžkého jezdeckva) a z rozsáhlých jednotek jízdy lehké a z nomádské lehké jízdy bojující s luky a šípy podle východního způsobu válčení. Kumáni byli také zaměstnáni jako pohraniční strážci.⁸⁶ Pro tento typ válčení měli Kumáni i speciálně upravenou výzbroj. V hrobech se našly různé druhy šipek, které byly určeny například k likvidaci koně. Kumánská lehká jízda ale v 15. století zanikla.⁸⁷

Kumáni byli velmi důležití pro krále, neboť armáda byla to, o co opírali svoji moc. Proto se snažili uchovat jejich přízeň, aby stáli při nich. Ovšem na druhé straně byli Kumáni dosti nebezpečným prvkem uvnitř království. Jejich vojenská energie a podpora králů, jim umožnila jednat nezávisle. Existuje mnoho dokladů o kumánských vzpourách a

---

⁸³ Bylo vypočítáno, že mezi lety 1246 a 1278, se Kumáni zúčastnili deseti válek proti Rakousku, Moravě, Korutanům a Štýrsku. (Tamtéž, s. 143.)

⁸⁴ Kumánům na našem území je věnována kapitola 4.

⁸⁵ Linehan, P. – Nelson, J. L.: *The Medieval World*, London, New York, 2001, s. 81.

⁸⁶ Berend, N.: *At the gate of Christendom: Jews, Muslims and pagans in medieval Hungary (c. 1000 – c. 1300)*, Cambridge 2001, s. 142-147.

⁸⁷ Khazanov, A. M.-Wink, A.: *Nomads in the sedentary World*, London, 2001, s. 111.

nepokojích. Například během války v šedesátých letech 13. století se Kumáni nepodřídili rozkazům krále, ale navíc také devastovali vesnice, drancovali a napadali obyvatelstvo. Během vlády Štěpána V. byl Kumány zajat biskup z Nitry vracející se spolu s jeho muži z poselství k rakouskému vévodovi. Kumáni zavraždili osmnáct členů biskupova doprovodu a vzali také jejich majetek. Dále bylo například třicet sedm lidí zabito při obraně kostela sv. Vavřince v Haji proti Kumánům.⁸⁸

Tyto ukázky jejich řádění jsou jen zlomkem z těch dalších uskutečněných. Pro usedlé obyvatele byli často obávaným prvkem uvnitř království. Je těžké posoudit, jak dalece si uvědomovali kladnou stránku jejich přítomnosti a tou byla obrana země proti nájezdníkům, když navíc, jak je zmíněno výše, byla jejich úloha jiná. Zřejmě nepociťovali žádné výhody, na rozdíl od krále, které by vyplývaly z kumánského příchodu do země. Naopak jim jejich běsnění přinášelo starosti. Ale ani král, nemohl čerpat jen přednosti z kumánské přítomnosti ve vojsku. Je pravda, že lehká nomádská jízda mu velmi pomáhala ve válkách proti sousedním zemím, ale jejich pobyt v království i pro něj znamenal hrozbu. Neuposlechnutí králových rozkazů a nařízení nebylo ničím výjimečným v rámci kumánského etnika. V následující kapitole zaměřené především na osobu krále Ladislava IV. se naskytne příležitost přiblížit velkou vzpouru Kumánů proti samotnému králi.

3.5. Ladislav IV. a Kumáni

Během panování Ladislava IV. velmi vzrostl význam Kumánů. Ladislav IV. panoval v letech 1270-1292. Abychom pochopili, proč Ladislav Kumány upřednostňoval, musíme se vrátit ještě k vládě krále Bély IV. Ten po druhém příchodu Kumánů do země oženil svého syna Štěpána s dcerou kumánského náčelníka. Pravděpodobně se tento náčelník jmenoval Zeyhan a dcera Alžběta. „To otevřelo cestu části kumánské elity k integraci. Došlo tedy k propojení kumánského vedení s královskou rodinou prostřednictvím manželské aliance. Béla pak nazýval Zeyhana knížetem. Kumánská elita spřízněná s Alžbětou se ocitla mezi

---

⁸⁸ Tamtéž, s. 146.

nejvyššími společenskými vrstvami.⁸⁹ Z čehož samozřejmě vyplývá, že i blízká Alžbětina rodina se za pomoci sňatků spojila s uherskou elitou. Každopádně toto spojení musel král Béla IV. nějakým způsobem ospravedlnit. Na svou obhajobu uváděl, že tento svazek si vyžádala snaha o ochranu země, tudíž to bylo bráno jako jakási smlouva zaručující obranu Uher proti nepřátelům. Alžběta byla samozřejmě ještě před svatbou pokřtěna.⁹⁰

Když se pak Štěpán stal králem, královnou byla kumánská žena. Takže i jejich syn byl napůl Kumán. A tento potomek byl právě již zmiňovaný Ladislav IV. Ještě než se zaměříme na jeho vládu, je důležité přiblížit si spory Bély IV. se synem Štěpánem, protože v nich Kumáni hráli velmi výraznou roli. Během panování Bély IV. vypukla občanská válka mezi ním a jeho synem. Ten měl titul mladšího krále a vládl ve východní části země od roku 1257. Někteří šlechtici stáli na straně krále, jiní podporovali Štěpána. Nebudeme se zde zabývat detailně tímto konfliktem trvajícím několik let, ale zaměříme se na postoj kumánského obyvatelstva v této válce. Respektive se podíváme, na kterém znepráteleném břehu se ocitli.

Během celé občanské války se snažili jak Béla, tak Štěpán buď udržet Kumány na své straně, nebo získat jejich podporu. Za podporu jim oba dávali pozemky jako dary. Ačkoliv byl Štěpán manžel dcery kumánského náčelníka, a zdálo by se, že právě tento sňatek by mu měl zajistit podporu, zdaleka tomu tak nebylo. Ani on si nedokázal spolehlivě zajistit jejich přízeň. A jak byla důležitá, o tom svědčí i částky, které Štěpán vynakládal na obstarávání darů⁹¹ pro významné Kumány. Přes veškeré úsilí se mu však nepodařilo udržet loajalitu všech Kumánů. Béla totiž ve svém vojsku měl kumánské vojáky, které užíval proti svému synovi a snažil se o získání oddanosti dalších.⁹² Loajalita Kumánů tedy

---

⁸⁹ Tamtéž, s. 261.

⁹⁰ Tamtéž, s. 261.

⁹¹ Dával jim například šaty vyšívané zlatou nití, či nachové textilie nebo hedvábí a oblečení z Ghentu. (Tamtéž, s. 144.)

⁹² V mírové smlouvě v roce 1266 Béla IV. Souhlasí, že nebude Kumány lákat do svých služeb. Navíc je tato občanská válka odsouzena i papežem Urbanem IV. Zejména kvůli spoléhání se na Kumány. (Tamtéž, s. 144-145)

byla pro oba důležitá. Z toho můžeme vyvodit, jak závažně byli jako vojáci ceněni, neboť oba protivníci by je rádi viděli na své straně.

V roce 1270 nastoupil na trůn Štěpán. Jeho vláda však neměla dlouhého trvání, už v roce 1272 zemřel. Na trůn nastoupil Ladislav jako nezletilý, proto se regentkou stala jeho matka kumánská královna Alžběta. Nechávala si říkat „královna Uhrů, dcera císaře Kumánů“⁹³ Díky tomu počaly velké zápasy o moc. Dokonce byl Ladislav i unesen Joachimem, místokrálem Chorvatska a Slavonie, který podporoval královnu.⁹⁴ Tyto komplikované boje nakonec dopadly nástupem Ladislava na trůn. Spolu s růstem jeho moci úměrně rostla i moc Kumánů. Ti například tvořili jeho elitní osobní vojenskou stráž.⁹⁵ Spoléhal se na ně v dobách, kdy si nemohl být jistý věrností pánů. Ovšem jak to bylo s kumánskou oddaností je zmíněno již výše. Ani tentokrát, ač byl Ladislav jedním z nich, nemohl jim plně důvěřovat.

Nora Berend mluví o tomto králi jako o jedné z nejvíce fascinujících postav maďarské historie, která vyvolává mnoho diskuzí o správném výkladu jeho role a osobnosti. „On je střídavě vnímán jako mravně pokleslý panovník, jako chlapec, který se dostal pod špatný vliv, jako nezkušený mladík zápasící s politickými nesnáze a konečně i jako ctižádostivý autokrat.“⁹⁶ I v naší literatuře, pokud se najdou nějaké zmínky, je vnímán spíše jako záporná postava. V díle Josefa Šusty je Ladislav popsán jako divoký a hříšný mládenec. V následujících větách citovaných z knihy *Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví*, můžeme vidět, jak byl tento král vnímán. „Vznětlivý jinoch, vláčený po léta kumánskou matkou a jejími hrabivými milci opravdovým rejem dvorských převratů, v nichž brzy ten, brzy onen shluk magnátský se zbraní v ruce vlády se zmocňoval, dozrál Ladislav v muže nezkrotné vášnivosti, který pro své divoké sny o plné, nikým neobmezené moci panovnické nalézal útočiště

---

⁹³ Lendvai, P.: *Tisíc let maďarského národa*, Praha 2002, s. 54.

⁹⁴ Berend, N.: *At the gate of Christendom: Jews, Muslims and pagans in medieval Hungary (c. 1000 – c. 1300)*, Cambridge 2001, s. 145.

⁹⁵ Berend Nora: *The pagans on Hungary and regional diversity in Christendom*, in: Linehan, P.-Nelson, J. L., edd.: *The Medieval World*, London, New York, 2001, s. 81.

⁹⁶ Berend, N.: *At the gate of Christendom: Jews, Muslims and pagans in medieval Hungary (c. 1000 – c. 1300)*, Cambridge 2001, s. 171.

ve stanech a vozech svého kumánského příbuzenstva, mimo tísnivý kruh feudální společnosti křesťanské. Pohanská krev jeho děda, chána Kuthena, zvítězila v něm zcela nad krví arpádovskou, tradicí sv. Štěpána posvěcenou. Dlouhé vlasy ve vrkoč spletené, kryje špičatým kloboukem raději než železnou přilbou; místo tísnivého pancíře obléká volnou sukni a pestré stěvíce místo železných náholenic, s rytířskou zbrojí odkládá pak i pouto křesťanských úvazků, žádajících alespoň zdání odříkavosti a šetrného ohledu na hierarchii, v zářivých ornátech svých ani před králem se nesklánějí. Kouzlo pohanských obřadů zmocňuje se jeho duše stejně, jako sličná dcera kumánského velmože, Edua, jej odvádí od pobledlé francouzské choti a svádí jej k tomu, aby jí, hříšné souložnici a „zmiji jedovaté“, jak ostřihomský arcibiskup Eduu zve, dával vzdávati pocty pravé královně povinné.⁹⁷ Josef Žemlička jej popisuje také jako divokého krále, který má v sobě krev kočovníka, který uctívá pohanská božstva.⁹⁸ Otázkou je, jestli byl brán jako pohan jen kvůli své kumánské krvi, kumánské milence, přičemž je zdůrazňováno zavržení jeho manželky, ač zapuzení své ženy se ve středověku objevilo i u křesťanských panovníků, nebo Ladislav opravdu zavrhoval křesťanství. Podívejme se tedy detailně na období jeho vlády.

Král nastoupil na trůn ve věku deseti let. V dobách rostoucí anarchie a politické roztříštěnosti.⁹⁹ Ladislav v těchto dobách hledal základ pro upevnění své moci a obrátil se na Kumány. Zpočátku neměl žádný konflikt s církví, ani se samotným papežem. Ustanovil z Kumánů svou osobní stráž a družinu. Znamenali tedy pro něj oporu moci, vojenskou sílu a proto si nemohl dovolit je znepřátelit, ani tehdy, když vznikl kvůli nim konflikt mezi ním a papežským legátem Philipem, biskupem z Ferma. Ten se totiž po příjezdu do země zaměřil právě na pohanské Kumány. Výsledkem činnosti legáta bylo, že se v roce 1279 zavázal Ladislav dodržovat

---

⁹⁷ Šusta, J.: Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví, České dějiny, Dílu II část 1, Praha 1935, s. 372.

⁹⁸ Žemlička, J.: Století posledních Přemyslovců (český stát a společnost ve 13. století), Praha 1986, s. 166.

⁹⁹ Během vlády Ladislava se vystřídalo 20 mužů ve funkci palatina, což svědčí o bojích o moc a pozice. viz. Berend, N.: At the gate of Christendom: Jews, Muslims and pagans in medieval Hungary (c. 1000 – c. 1300), Cambridge 2001, s. 173.

pravidla sestavená Philipem týkající se Kumánů. Ti měli být pokřesťanštěni, pokud by to bylo nutné, tak i silou, také měli být usazeni, a podřízeni církevním pravidlům. Ačkoliv Ladislav slíbil v souladu s přáním legáta, že v případě neposlušnosti, povede proti Kumánům válku, jistě ve skutečnosti nebyl nijak horlivý tuto dohodu splnit. Je pravda, že válku proti nim nakonec vedl, ale nebylo to na ochranu církve a křesťanství, nýbrž šlo o zkrocení jejich neposlušnosti.¹⁰⁰

Protože se Ladislav snažil vzdorovat Philipově politice namířené proti Kumánům, byl nakonec exkomunikován. „Následoval pak koloběh pokání, papežských napomenutí, období přátelských vztahů s papežem, období vzdoru, což znamenalo například i věznění legáta. Kvůli stykům s Kumány, byl nařknut nejen legátem, ale i šlechtou z toho, že je Kumánem nejen co do původu, ale i pohanem a to z vlastní vůle.“¹⁰¹ Jako další důkaz, že je pohanem, bylo, že zapudil svou ženu a vzal si milenku, která byla sama z řad Kumánů. Opravdu ji arcibiskup Ladomér nazval zmijí jedovatou a obvinil je z pohlavního styku, který vykonali na veřejnosti.¹⁰² Aydua nastoupila na místo královny, zatímco ta předchozí, Isabella, byla držena v klášteře na ostrově Panny Marie.¹⁰³

V témže klášteře žila také dcera krále Bély IV., svatá Markéta a také sestra Ladislava IV., Alžběta. Ta nakonec vyměnila svůj řeholní život za sňatek s českým šlechticem Závišem z Falkenštejna.¹⁰⁴ Odstranění Alžběty z kláštera byl nápomocný právě král a tento čin byl jeden z nejhorších proticírkevních skutků, které kdy vykonal.¹⁰⁵ Josef Šusta zmiňuje v Českých dějinách, že Alžběta už jednou vdaná byla. Při návštěvě své sestry Kateřiny provdané za Štěpána Dragutina, srbského krále se sblížila s jeho bratrem Štěpánem Urušem Milutínem. Ten byl už ženat, ale zapudil svou ženu kvůli Alžbětě a zplodil s ní dítě. Nakonec ale

---

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 174

¹⁰¹ Tamtéž, s. 174.

¹⁰² „Bylo to údajně na zasedání královské rady, tedy v přítomnosti hodnostářů a vysokého duchovenstva.“ (Lendvai, P.: Tisíc let maďarského národa, Praha 2002, s. 55.)

¹⁰³ Pražák, R.: Legendy a kroniky koruny uherské, s. 148.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 148.

¹⁰⁵ At the gate of Christendom: Jews, Muslims and pagans in medieval Hungary (c. 1000 – c. 1300), Cambridge 2001, s. 176.

musel kvůli nátlaku duchovních ustoupit a poslat Alžbětu v roce 1284 zpět. Ta se vrátila znovu do kláštera, kde vstoupila už kolem roku 1260 ještě jako dítě, avšak pověst její, coby mnišky už byla vážně pošramocena. Kolovaly o ní pak různé pomluvy, že snad se chce znovu provdat a tentokráte za tatarského chána a zajistit tak pomoc bratrovi proti křesťanskému světu. Navíc byla obviňována, že vězní nešťastnou královnu ve „svém klášteře, jejím hříšným životem nesvěcené“¹⁰⁶ „Nikoliv mniškou, nýbrž „protivou mnišky“ (antimonialis) zval ji rozhořčený arcibiskup Ladomér.“¹⁰⁷

Ladomér ze snahy o spojenectví s Mongoly obviňoval i samotného krále. Tato očerňování, která padala na úrodnou půdu, neboť strach z Mongolů byl přítomný a dokázal zapůsobit i na papeže, však nebyla moc reálná. Neboť mezi léty 1285-1288 Ladislav odměnil své muže za to, že se jim podařilo odrazit mongolské útoky a někteří z nich pomáhali Polákům proti Tatarským nájezdům.¹⁰⁸ Ladomér však v dopise papeži, si stěžuje na Ladislava a jeho výhrůžky. Údajně prohlásil „Ab archiepiscopo, inquit, Strigoniensi suffraganeisque incipiens gladiis Tartaricis amputari faciam omnem obertam usque Romam“¹⁰⁹ Nemůžeme toto tvrzení brát vážně. Může to být pouhý tah od arcibiskupa, jak co nejvíce poškodit krále, kterého podle všeho moc v lásce neměl. Na papeže toto tvrzení zapůsobilo zcela jistě.

Existují však i prameny, které Ladislava vůbec nevykreslují jako pohana, naopak je v nich líčen coby zbožný muž, oddaný křesťan. Tak je charakterizován třeba v díle Šimona z Kézy. Tento muž, žijící v druhé polovině 13. století, byl nejprve klerikem královny Alžběty, vdovy po králi Štěpánovi V.¹¹⁰, později přešel do služeb Ladislava a byl královským

---

¹⁰⁶ Šusta, J.: Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví, České dějiny, Dílu II část 1, Praha 1935, s. 372.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 375.

¹⁰⁸ Několik mongolských hlav bylo dokonce posláno králi na znamení vítězství. (Berend, N.: At the gate of Christendom: Jews, Muslims and pagans in medieval Hungary (c. 1000 – c. 1300), Cambridge 2001, s. 176-177.)

¹⁰⁹ Tedy že počínaje ostříhomským arcibiskupem a jeho biskupy až nahoru do Říma jim dá pozutínat hlavy tatarskými šavlemi. (Tamtéž, s. 176.)

¹¹⁰ Pražák, R.: Legendy a kroniky koruny uherské, s. 304.

notářem a klerikem. Tak se představuje i v kronice, kterou napsal v letech mezi roky 1282-1285.¹¹¹ Pokud vezmeme v úvahu, že byl Šimon z Kézy klerikem Ladislava IV., a byl tedy v jeho službách, těžko pak můžeme předpokládat, že by ho ve své kronice nějak hanil za jeho činy. Nepíše nic o jeho sklonech k pohanství ani o mravních poklesech, předkládá Lászlá jako dobrého krále, místy pěje až enormní chválu na jeho osobu.

To se týká zvláště bitvy, kterou svedl s Kumány na jezeře Hód a ke které se dostaneme ještě na konci této kapitoly. Podívejme se však již nyní blíže na krátký úryvek z Kézaiho kroniky, týkající se právě této bitvy a posuďme sami, jak Šimon Kéza popisuje krále. „Aliud quoque miraculosum praelium Ladislaus rex adolescent Habuit cum Comanis, quod praelio praecedendi comparatur. Igitur cum Comani per regem Belam, piae memoriae avum regis in Hungariam primo introducti, ut arena postmodum subcrevissent, et ipsi regi Belae ipsos dispergere in animo pervenissent per provincias, et nunquam id facere praesumpsisset, in regno emergere laesionem sperans per eosdem. Hoc ipsum dicitur rex Stephanus pater eius bonae memoriae de ipsis cogitasse, et propter cautelam memoratam retraxisse suum velle. Ladislaus vero rex illustris, animosus ac magnivulus perfidiam contra eum cognoscens onter eos fabricare, taliter processit contra ipsos bellaturus, ut in praelio ipso acriter debelatti, plurimi interempti, quidam vero ex ipsis relictis uxoribus, pueris et rebus omnibus ad populos barbaros fugierunt.“¹¹² A jinde píše takto: „Vytáhl proto z města Alby jako syn Martův, v jehož znamení byl počat a

---

¹¹¹ Invictissimo et potentissimo domino Ladislao tertio gloriosissimo regi Hungarie, magister Simon de Keza, fidelis clericus eius, ad illum aspirace, cuius pulchritudinem mirantur sol et luna. (Simonis de Kéza: Gesta Hungarorum, Budapest 1999, s. 154-156.)

¹¹² Simonis de Kéza: Gesta Hungarorum, Budapest 1999. Jinou zázračnou bitvu, kterou Ladislav vybojoval předtím, než dospěl, byla proti Kumánům a bývá srovnávána s předchozí. Kumáni byli poprvé uvedeni do Uher králem Bélou, královým dědem zbožné paměti a nato se rozmnožili na počet jako zrnka písku. Král Béla měl na mysli rozptýlit je do různých provincií, ale neodvážil se to provést ze strachu, že budou vyprovokováni ke zradě uvnitř království. Jeho otec, král Štěpán, blahé paměti, prý měl s nimi podobné plány, ale odvolal své rozhodnutí kvůli podobné opatrnosti. Král Ladislav byl vznešený, odvážný a ctižádostivý, a když se dozvěděl, že Kumáni proti němu plánují spiknutí, vypravil se do války proti nim. To byla divoká bitva, která skončila absolutní porážkou Kumánů. Velmi mnoho bylo zabito, jiní opustili své ženy, děti a všechn jejich majetek a uprchli k barbarským národům.

narodil se, což naznačuje odvahu i jiné přirozené ctnosti – vytáhl v síle Nejvyššího; a spoléhaje na přízeň i doufaje v přímluvu svých předků, tj. svatého Štěpána, Imricha a Ladislava, svatých králů, dal vztyčit znamení královské důstojnosti a připojil se s vojskem v Marcheggu k Rudolfovi, jenž jeho příchod očekával jakoby od Boha.“¹¹³

Existoval tedy diametrální rozdíl v názorech Šimona Kézy a papežského legáta Philipa či arcibiskupa Ldoméra na postavu krále. První, ač už si myslel cokoliv, zapsal o něm jen to, co uznal za vhodné a samozřejmě jen to kladné. Legát a arcibiskup s králem spokojeni nebyli a ve svých dopisech adresovaných do Říma papeži to jistě dávali najevo.¹¹⁴ A nakonec s ním nebyli spokojeni ani Kumáni. Bouřili se velmi často, jak již víme. Během války mezi Štěpánem V. a Bélou IV. brali zajatce z maďarské populace, ničili či si přivlastňovali domy a pole. Nikdo si stoprocentně nedokázal udržet jejich přízeň dostatečně dlouho. Ani sám král Ladislav, který nakonec byl jimi zavražděn. Předcházela tomu však ještě válka, o které je psáno výše.

Proč tato kumánská revolta vypukla, to je dnes nejasné. Každopádně zdroje ve 13. století přisuzují vinu Kumánům. I Šimon Kéza uvádí jako důvod zradu, kterou na krále chystali. Ostatní prameny je prezentují jako rebely a jejich zrada je prezentována jako „lése mejesté“¹¹⁵. Rozhodující bitva mezi povstalci a králem se uskutečnila na jezeře Hód, v kraji Csanád v jižních Uhrách a bylo to v roce 1282.¹¹⁶ Jak už víme od Šimona z Kézy, uštědřil král Kumánům tvrdou porážku. Během svého života v nich měl oporu, sloužili mu jako osobní stráž, když se proti němu obrátili, dokázal jim čelit, nakonec sám netušil, že v nich najde i své vrahy. O jeho smrti se zmiňuje i Zbraslavská kronika v souvislosti s popravou Záviše z Falkenštejna. „Podivným rozhodnutím Boží pomsty v době jednoho měsíce padl král uherský zabit mečem, vévoda

---

¹¹³ Pražák, R.: Legendy a kroniky koruny uherské, s. 324. V tomto úryvku jsou popisovány události před bitvou na Moravském poli v srpnu 1278.

¹¹⁴ Berend, N.: At the gate of Christendom: Jews, Muslims and pagans in medieval Hungary (c. 1000 - c. 1300), Cambridge 2001, s. 180.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 198.

¹¹⁶ Vásáry, I.: Cumans and Tatars, Oriental military in the Pre-Ottoman Balkans, 1185-1365, Cambridge 2005, s. 106.

vratislavský zahynul byv otráven a Záviš, který dal příležitost k té špatnosti, byv sřat skončil bídnu smrtí své dny.“¹¹⁷

Podívejme se v poslední části této kapitoly ještě na osud Ladislavovy sestry Alžběty. Ta se po opuštění kláštera opravdu provdala za Záviše z Falkenštejna. Zastavme se u jejich svatebního obřadu, který ve své knize popisuje Josef Žemlička. „Svatba konaná ve zmatku a za přítomnosti pohanských Kumánů na hradě v Budíně vyvolávala v Závišově průvodu spíše pocity zděšení a sklíčenosti než radosti a veselí.“¹¹⁸ Navíc tato svatba byla vystrojena v době postní a byla provázena velkými arcibiskupovými protesty. Dokonce ke králi poslal dva ze svých biskupů, ale sklidil jen divoký Ladislavův posměch.¹¹⁹ Král nedbal žádných výhrůžek a svatba stíhaná klatbou ostřihomského arcibiskupa se uskutečnila. Záviš totiž na krále zapůsobil svým osvědčeným šarmem.¹²⁰ Život po boku Záviše si však Alžběta neužila dlouho. Brzy byl popraven a po jeho smrti v roce 1300 přesídlila z Uher do Neapole.¹²¹

4. Kumánské vpády na Moravu

Vojenská role Kumánů uvnitř uherského státu je zmíněna v kapitole 3.4. Kvůli využívání jejich služeb k bojům proti křesřanským sousedům, se s kumánským etnikem mohla setkat i Morava. Bohužel se stala terčem divokých Kumánů, spolu s uherským vojskem, více než jednou. Násilí páchané na obyčejných lidech neznalo podle pramenů z té doby mezí. A byl-li to teror vykonáván zbraněmi pohanů, o to byly tyto krutosti nesené s větší hořkostí.

Poprvé na naše území vpadli Kumáni v roce 1252. Byl to loupeživý nájezd v době, kdy král Béla IV. obléhal neúspěšně Vídeň. „Přímou tragické

---

¹¹⁷ Žitavský, P.: Zbraslavská kronika, překl. Heřmanský F., Praha 1976, s. 66.

¹¹⁸ Žemlička, J.: Století posledních Přemyslovců (český stát a společnost ve 13. století), Praha 1986, s. 167.

¹¹⁹ Šusta, J.: Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví, České dějiny, Dílu II část 1, Praha 1935, s. 379.

¹²⁰ Vaníček, V.: Velké dějiny zemí Koruny české, sv. III, 1250-1310. Praha 2002, s. 401.

¹²¹ Tamtéž, s. 414.

zkušenosti s Uhry a zejména Kumány měli kláštery a klerici.“¹²² O rok později přišla další pohroma. Na Moravu opět vpadli Kumáni a za nimi, v polovině června, hlavní Bélovo vojsko,¹²³ které bylo očekáváno mylně Přemyslem Otakarem II. v Rakousku. Tu spoušť a krutosti, které Kumáni působili, prý předčily i Mongolské nájezdy.¹²⁴ Zajímavostí je, že v pozdějších dobách byly tyto kumánské vpády mylně považovány za vpády tatarské. „Zásluhou tradice a pod vlivem různých fals se začaly zprávy a pověsti o Tatarech množit teprve v moderní době. Patriotismus baroka i romantické vlastenectví 19. století zde našly příležitost oslavovat moravské a české předky jako zachránce Evropy před Mongoly,“¹²⁵ jak píše Josef Válka v Dějinách Moravy. Kromě vraždění a loupení odvedli prý na tisíce mužů, žen a dětí s sebou do zajetí.¹²⁶

V úvodu této práce se nachází úryvek z Druhého pokračování Kosmovy kroniky, který popisuje počínání uherských vojsk na Moravě. Tyto šokující praktiky poškozovaly v očích současníků uherského krále. Jak píše Josef Šusta, „Apoštolský král uherský Béla IV. pak, nejen že se s tím smiřuje – ač tak rád staví na odiv svou oddanost k církvi a zdobí se sám okázale kutnou františkánského terciáře i vroucí zbožností své choti a dcery Markéty, která si na dunajském Zaječím ostrově zřídila svůj klášter dominikánský – nýbrž užívá se zjevnou a zcela nekřesťanskou ochotou přirozené divokosti svých nových pohanských poddaných, jen když mu poslouží k šíření hranic říšských.“¹²⁷ Účelně využíval vojenské taktiky těchto kočovníků, aby pokořil křesťanské panovníky, nedbaje vlastního svědomí, ani stížnosti jiných. Díky zkušenostem s Kumány

---

¹²² Tamtéž, s. 49.

¹²³ „Obléhali Přerov – Pirillo – a pobili mnoho lidí až k Olomouci. Zátěž tehdy nesli hlavně lidé z Olomoucka“ viz: Plaček, M. - Futák, P.: Páni z Kunštátu, Rod erbu vrchních pruhů na cestě k trůnu. Praha 2006, s. 59.

¹²⁴ Vaníček, V.: Velké dějiny zemí Koruny české, sv. III, 1250-1310. Praha 2002, s. 51.

¹²⁵ Válka, J.: Dějiny Moravy, Díl 1., Středověká Morava, Brno 1991, s. 48. stejně tak i v díle Václava Nešpora se objevuje zmínka o záměně Kumánů za Tatary v roce 1253. (Nešpor, V.: Dějiny města Olomouce, Olomouc 1991, s. 22.)

¹²⁶ Palacký, F.: Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě, Dílu I. částka II., Od roku 1125 do 1253, Praha 1877, s. 212.

¹²⁷ Šusta, J.: Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví, České dějiny, Dílu II část 1, Praha 1935, s. 43.

vznikla na jejich obvyklé trase válečných tažení a drancování nová města, která měla být strategickým bodem v obraně proti ničivým vpádům. Bylo založeno např. Uherské Hradiště a Uherský Brod. Na tomto obranném systému se podílel hlavně moravský biskup Bruno. Výsledkem bylo pokrytí pohraničí šlechtickými fortifikacemi.¹²⁸

V roce 1260 se schylovalo k dalším bojům mezi Přemyslem a uherským králem. Nebudu zde zmiňovat důvody a ani průběh a výsledky této války. Pro nás jsou předmětem zájmu Kumáni a jejich přítomnost na našem území či v bezprostřední blízkosti, proto se přeneseme přes všechny události související s touto válkou až k místu střetnutí krále Štěpána s rytíři. Tato bitva u Stožce (Staatz) je barvitě popisována v Druhém pokračování Kosmovy kroniky¹²⁹ a připomíná ji i Dalimil.¹³⁰ Králevic Štěpán chtěl nejdříve zaútočit spolu s kumánskými oddíly na vojsko biskupa Bruna a knížat Jindřicha Slezského a Vladislava Opolského (rodem Piastovci) u Pohořelic, ale kvůli mlze a dešti, kterým šli celou noc, se ztratili. Nakonec dorazili až k Stožci.¹³¹ Patrně díky znalosti krajiny zde prováděla domácí hrabata z Hardeka a páni z Tyrny pátrací a krycí úkoly. Štěpán však docházel k bojišti postupně a tím pádem velikost a síla vojska nebyla správně vyhodnocena. Traduje se,¹³² že „Přemysl s knížaty přerušili dokonce pomocnou akci a vrátili se k prostřeným stolům.“¹³³ Následně pak došlo ke katastrofě, neboť uherské a kumánské vojsko zmasakrovalo rakouské pány bez ohledu na rytířské konvence. „O život tak přišli hrabata Ota a Konrád z Plain-Hardeka, Kadolt Sirotek z moravské linie rodu Waisů, Oldřich Kraft a Jindřich z Mistelbachu.“¹³⁴

---

¹²⁸ Vaníček, V.: Velké dějiny zemí Koruny české, sv. III, 1250-1310. Praha 2002, s. 82.

¹²⁹ Pokračovatelé Kosmovi, Praha 1974, s. 123.

¹³⁰ Když Čechové u Stožce leželi, hrabě z Cyrdika a Weissové na výpravě byli. Na ty Rakušany Plavci udeřili, ti mnoho Rakouských zbili. (Dalimil: Česká kronika tak řečeného Dalimila, novým jazykem přepsal Flajšhans, Praha 1920.)

¹³¹ Pokračovatelé Kosmovi, Praha 1974, s. 123.

¹³² A píše se o tom v Druhém pokračování Kosmovy kroniky, že když se jim donesla zpráva o přepadení pánů, vstávali od stolu. „Ihned vstávají od stolů knížata, zbraně spěšně popadnou rytíři a zbrojnoši a v brnění se štíty a v přilbách, někteří na nekrytých koních, spěchají v nepořádku vstříc nepřátelům.“ (Pokračovatelé Kosmovi, Praha 1974, s. 124.)

¹³³ Vaníček, V.: Velké dějiny zemí Koruny české, sv. III, 1250-1310. Praha 2002, s. 84.

¹³⁴ Tamtéž, s. 84.

Před hlavními vojenskými silami Přemysla, Bruna a Oty III. Braniborského Štěpánova jízda utekla.¹³⁵ Smrt významných šlechticů byla velkým šokem pro všechny. „Když našli krátce předtím řečené slavné bojovníky, Kadolta, hrabata a některé jiné, jak leží na cestě na bojišti, bez ducha na zemi, a většina z nich svlečení do naha, někteří silní mezi nimi strachem otřeseni při prvním pohledu jako by zkameněli a velmi mnozí se obrátili od nepřátel zpět na útěk“¹³⁶ Následující bitva u Kressenbrunnu se stala rozhodující a znamenala porážku pro uherské vojsko. Tato prohra byla brána jako zadostiučinění předchozích uherských akcí. Živé vylíčení v Druhém pokračování Kosmovy kroniky je důkazem radosti plynoucí z vítězství a velkého pokoření. Tato výhra je brána jako dar daný od Boha a nepřátelé jsou nazýváni hříšníci. Kronikář tak na celou situaci pohlížel jako na spravedlivý trest seslaný Bohem na uherské vojsko, které se dopouštělo na našem území, ale i jinde krutých činů. Jistě stojí za to, zde uvést několik vět kronikářova popisu onoho slavného Přemyslova vítězství. „A Bůh je rukama našima a našich, spíše však svých bojovníků zastrašil, porazil a na útěk obrátil, takže když utíkali o překot a jedni na druhé tlačili, řečená řeka Morava, podle etymologie svého věšního jména [zřejmě mores via=cesta smrti], zčervenala jako Rudé moře Egyptanům krví mnoha zabitých a stala se cestou smrti těm, kteří se v ní utopili a zahynuli. Neboť v té řece zahynulo takové množství hříšníků, prchajících před tváří Boží, že přes mrtvoly lidí a koní jako po vystavených mostech přešli někteří naši do tábora nepřátel, a zmocnivši se vozů, stanů a zásob, získali též drahou kořist.“¹³⁷

Kumánské vojsko se pak na Moravě objevilo znovu a to v roce 1271, kdy Štěpán V. porazil Přemysla u řeky Ráb a následně Štěpánovi vojáci při pronásledování nepřátel zpustošili i Moravu a dostali se až dokonce do okolí Brna.¹³⁸ Příští vpád se uskutečnil již začátkem jara roku 1273.¹³⁹

Další zmínku o Kumánech nalezneme v Druhém pokračování Kosmovy kroniky až ve spojitosti s rokem 1278 a porážkou a následnou

---

¹³⁵ Tamtéž, s. 84.

¹³⁶ Pokračovatelé Kosmovi, Praha 1974, s. 123.

¹³⁷ Tamtéž, s. 127-128.

¹³⁸ Pražák, R.: Legendy a kroniky koruny uherské. Praha 1988, s. 335.

¹³⁹ Vaníček, V.: Velké dějiny zemí Koruny české, sv. III, 1250-1310. Praha 2002, s. 145.

smrtí Přemysla Otakara II.¹⁴⁰ V bitvě, která se odehrála u Suchých Krut (Dürenkrut) v pátek 26. srpna 1278, na den sv. Rufa, sehrála významnou úlohu rychlá kumánská jízda. Ta dokázala pronikat snadno a hluboko do týlu protivníka.¹⁴¹ Josef Žemlička se vyjadřuje k bitvě tak, že se jevila už od samého počátku jako „velká jezdecká srážka, v níž pěchotě připadla role zcela podřadná.“¹⁴² Údajně boj začal kumánský útok. Celý přední šik byl prý zaskočen tímto netradičním způsobem, kterým se bitva začala a tento moment překvapení zřejmě způsobil zmatek a rozhození řad. Během bitvy ještě Kumáni zasypávali nepřátele deštěm svých šípů¹⁴³.

Bitvu také velmi podrobně popisuje Šimon z Kézy, neboť ji sepsal z autopsie. O důležitosti Kumánů v této bitvě píše na dvou místech. Za prvé když královi uherští a kumánští lučištníci pokračovali v nemilosrdném pobíjení a pronásledování koní Přemyslova vojska a jich samotných, že jejich vůdce Milota, ve kterého vkládalo mužstvo největší důvěru, nebyl schopen vystát prudký nápor a přívaly jejich šípů a dal se na útěk i se svými vojáky. Druhá zmínka vypovídá o přispění Kumánů k výhře tím, že rozmetali naložené vozy se zásobami českého krále i jeho vojska.¹⁴⁴ Bitvu zachytilo mnoho kronikářů, měla ohlas po celé Evropě. Poměrně známá je německá anonymní skladba Cantilena de Rege Bohemiae, která se nachází v Kolmarské kronice.¹⁴⁵ Předkládám zde úryvek z ní přeložený do češtiny.

„On pro Kristovy rány,
šel často na pohany
a s Kumány se bil.

---

¹⁴⁰ Pokračovatelé Kosmovi, Praha 1974, s. 146.

¹⁴¹ Vaníček, V.: Velké dějiny zemí Koruny české, sv. III, 1250-1310. Praha 2002, s. 193,83.

¹⁴² Žemlička, J.: Století posledních Přemyslovců (český stát a společnost ve 13. století), Praha 1986, s. 151.

¹⁴³ Tamtéž, s. 151.

¹⁴⁴ Quorum quidem epos et etiam semetipsos sagittis Hungari et Comani regis sic infestant vulnerando, quo Milot militae suae princeps, in quo copia exercitus praesertim confidebat, sustinere non valens Hungarorum impetum ac sagittas, cum suis fugam dedit, et post ipsum Poloni conductii dissoluto exercitu fugierunt cum Boemis, Comanis vero inter ista praelia, onera et arnesia Boemorum regis sui que exercitus sustollentibus dissipando“ (Simonis de Kéza: Gesta Hungarorum, Budapest 1999, s. 152.)

¹⁴⁵ Vaníček, V.: Velké dějiny zemí Koruny české, sv. III, 1250-1310. Praha 2002, s. 195.

Jenž Iva měl srdce smělé
a dobrotiv byl cele
ten duši vypustil!¹⁴⁶

Po této bitvě požádal král Rudolf uherského krále, aby na Moravu vůbec nevstupoval, protože ničivé nájezdy Kumánů by způsobily značné problémy. O tom se zmiňuje František Palacký. Podle jeho díla Dějiny národu českého začali totiž, jak píše, tehdy ještě pohanští Kumáni, zabíhat kvůli loupení až k Drnholci, a dokonce až k branám znojenským. Ale německý král nechtěl mít Kumány na Moravě.¹⁴⁷ Zůstala ušetřena, ale ne na dlouho.

Zbraslavská kronika vypovídá o přítomnosti Kumánů na Moravě v roce 1304. Kronikář stejně jako v předchozích případech líčí velmi pestře krutosti, které byly páčány na nevinném obyvatelstvu. Nezmiňuje se však o Kumánech, ale o vévodovi rakouském, který spolu s Uhry, Bulhary a pohany,¹⁴⁸ se vydal drancovat Moravu. Za pohany můžeme považovat jistě Kumány, kteří si na počátku 14. století ještě mnozí z nich udržovali svoji tradiční víru. I Josef Žemlička v díle Století posledních Přemyslovců zmiňuje napadení Moravy „pestrou směsicí rakousko-uherského vojska.“¹⁴⁹ A také dále píše o Kumánech a jejich neukázněnosti.¹⁵⁰ Petr Žitavský v kronice udává i počet zavražděných a v popisu řádění tohoto vojska zachází do velikých detailů. Podívejme se na krátký úryvek z kroniky vypovídající o dalších násilnostech vojska, které obsahovalo nemalý počet kumánských mužů. „Zatím vévoda rakouský s Uhry, Bulhary a pohany, provázen ukrutností, dral se dravou dravostí Moravou a zanechal tam příšerné stopy své zmužilosti a svého vítězství, po staletí neslýchané. Neboť zahubil mečem a ohněm na čtyři tisíce lidí obojího pohlaví; také zástupy panen a paní a ostatních žen

---

¹⁴⁶ Věčné Čechy: obrazy a vidiny z českých dějin v německé poesii, 1940, s. 64.

¹⁴⁷ Palacký, F.: Dějiny národu českého w Čechách a w Moravě, Dílu II. částka I., Od roku 1253 do 1253, Praha 1877, s. 207.

¹⁴⁸ Žitavský, P.: Zbraslavská kronika, překl. Heřmanský F., Praha 1976, s. 125.

¹⁴⁹ Žemlička, J.: Století posledních Přemyslovců (český stát a společnost ve 13. století), Praha 1986, s. 268.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 268.

bídně vyvedlo za zemské hranice ono strašné pohanské vojsko. Ukazuje dosud tuto pohromu požár kostela v Ivančicích, v němž zahynulo tak veliké množství lidí, že rozpuštěná tučná mastnota, vytékající z lidských mrtvol, utvořila do velké vzdálenosti veliký proud.“¹⁵¹ Kronikář tedy velmi podrobně upozorňuje na ničemnosti spáchané na obyčejném lidu. Spojitost Kumánů s naším územím se pak objevuje ještě například v 15. století, kdy vtrhli do Čech spolu se Zikmundem. Byl to přelom roku 1402 a 1403.¹⁵² Stejně tak v roce 1421 se k nám dostali Kumáni se Zikmundem a dopouštěli se hrozných ukrutností na civilním obyvatelstvu.¹⁵³

---

¹⁵¹ Žitavský, P.: Zbraslavská kronika, překl. Heřmanský F., Praha 1976, s. 125.

¹⁵² Čornej, P.: Velké dějiny zemí Koruny české V., 1402-1437, Praha, 2000, 76.

¹⁵³ Tamtéž, s. 309.

5. Závěr

Cílem práce bylo přiblížit život pohanských Kumánů uprostřed křesťanských Uher. V předchozích kapitolách můžeme sledovat průběh usazení a přeměnu tohoto nomádkého kmene na usedlé obyvatelstvo. Tento děj neprobíhal však podle původních představ rychlým způsobem, ale naopak trval několik století, než došlo k úplné asimilaci s uherským obyvatelstvem. Po celý čas byly vztahy mezi kumánským etnikem a uherským obyvatelstvem provázeny spory a nesnášenlivostí, které způsobené odlišnostmi mezi dvěma jmenovanými národy.

Snahou bylo vyřešit otázky položené v úvodu. V textu nalezneme odpovědi na každou z nich. Práce obsahuje skutečnosti týkající se kumánského původu i fakta objasňující jejich příchod do Uher. Věnuje se i popisu role Kumánů v Království uherském, také vztahům mezi Kumány a uherskými králi. Poslední kapitola je zasvěcena kumánským vpádům na naše území. Jejich přítomnost, jak ukazují prameny, byla vnímána s velkou hořkostí, nejenom díky jejich ukrutnostem a násilí, ale také kvůli jejich pohanství. To bylo zdůrazňováno především, neboť jejich krutost byla připisována absenci křesťanské víry.

Úmyslem této práce bylo také podat ucelené informace o kumánském etniku v českém jazyce, protože v naší literatuře se nachází zmínky o Kumánech jen v souvislosti s jejich vpády na Moravu a obecná fakta nalezneme jen v cizojazyčné literatuře.

Kumáni byli ve středověkých Uhrách výrazným etnickým prvkem. Velmi dlouho si uchovávali své tradice, zvyky a bránili se přizpůsobit. Nakonec však styky s uherskými obyvateli vyústily v úplnou asimilaci.

Použité prameny a literatura

Prameny

- [1] Dalimil: Česká kronika tak řečeného Dalimila, novým jazykem přepsal Flajšhans, Praha 1920.
- [2] Nestorův letopis ruský, Pověst dávných let, přel. Erben, K. J., Praha 1954.
- [3] Pokračovatelé Kosmovi, Praha 1974.
- [4] Simonis de Kéza: Gesta Hungarorum, Budapest 1999.
- [5] Žitavský, P.: Zbraslavská kronika, překl. Heřmanský F., Praha 1976.

Literatura

- [6] Amitai, R.-Biran, M.: Mongols, Turks, And Others: Eurasian Nomads And The Sedentary World, Leiden 2005.
- [7] Baldick, J.: Animal and Shaman, Ancient Religions of Central Asia, New York 2000.
- [8] Berend, N.: At the gate of Christendom: Jews, Muslims and pagans in medieval Hungary (c.1000 – c. 1300), Cambridge 2001.
- [9] Curta, F.: Southeastern Europe in the Middle Ages, 500-1250. Cambridge 2006.
- [10] Čornej, P.: Velké dějiny zemí Koruny české V., 1402-1437, Praha, 2000.
- [11] Khazanov, A. M.-Wink, A.: Nomads in the sedentary Word, London, 2001.
- [12] Lendvai, P.: Tisíc let maďarského národa, Praha 2002.
- [13] Linehan, P.-Nelson, J. L. edd.: The Medieval World, London, New York, 2001.
- [14] Nešpor, V.: Dějiny města Olomouce, Olomouc 1991.
- [15] O'-Daniel, V. F.: First Disciples of Saint Dominic, 1924.
- [16] Palacký, F.: Dějiny národu českého w Čechách a w Moravě, Dílu I. částka II., Od roku 1125 do 1253, Praha 1877.
- [17] Palacký, F.: Dějiny národu českého w Čechách a w Moravě, Dílu II. částka I., Od roku 1253 do 1253, Praha 1877.

- [18] Plaček, M. - Futák, P.: Páni z Kunštátu, Rod erbu vrchních pruhů na cestě k trůnu. Praha 2006.
- [19] Pražák, R.: Legendy a kroniky koruny uherské. Praha 1988.
- [20] Spinei, V.: The Romanians and the Turkic Nomads North of the Danube Delta from the Tenth to the Mid-Thirteenth Century, Leiden and Boston 2009.
- [21] Schwarz, V.: Věčné Čechy: Obrazy a vidiny z českých dějin v německé poesii, Praha 1940.
- [22] Šusta, J.: Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví, České dějiny, Dílu II část 1, Praha 1935.
- [23] Válka, J.: Dějiny Moravy, Díl 1., Středověká Morava, Brno 1991.
- [24] Vaníček, V.: Velké dějiny zemí Koruny české, sv. III, 1250-1310. Praha 2002.
- [25] Vásáry, I.: Cumans and Tatars, Oriental military in the Pre-Ottoman Balkans, 1185-1365, Cambridge 2005.
- [26] Žemlička, J.: Století posledních Přemyslovců (český stát a společnost ve 13. století), Praha 1986.

Resumé

The goal of this thesis was to take closer look on the pagan Cumans in the middle of Christian Hungary. We can see the process of settlement and change of this nomadic tribe into settled inhabitants in previous chapters. But all this did not go so fast as it could have been expected. The opposite is the truth, this process lasts several centuries, and only then the full assimilation with the Hungarian population is achieved. The relationship between the Cumans and the Hungarians was that of constant conflicts and impatience.

The aim of the present work was to answer questions placed in the introduction. The thesis contains facts relevant to the origin of the Cumans and also to their entrance into Hungary. It deals with the description of the Cumans' role in the Kingdom of Hungary and the relationships between the Cumans and Hungarian kings. The last chapter is dedicated to Cumans' invasions into our territory. Their presence, as sources show, was taken very badly, not only because of their cruelty and violence, but also because of their paganism, which was emphasized since their cruelty was attributed to the absence of Christian faith.

The intention of this work was also to give compact information about the Cumans in the Czech language, because in our literature Cumans are mentioned only in connection with their raids into Moravia and general facts we can find only in foreign literature.

The Cumans were a significant ethnic group in medieval Hungary. They kept their traditions and habits for a very long time and they also didn't want to assimilate. At the end, however, their relationships with the Hungarian population resulted in complete assimilation.

Anotace

Jméno a příjmení:	Eva Fojtů
Katedra:	Historie
Vedoucí práce:	Mgr. Antonín Kalous, M.A., Ph.D.
Rok obhajoby:	2010

Název práce:	Kumáni ve středověkých Uhrách
Název v angličtině:	Cumans in medieval Hungary
Anotace práce:	Tato práce se věnuje Kumánům, kteří se na počátku 13. století usadili v Uhrách. Jejich pobyt zde byl velmi problematický, neboť přišli jako pohané do křesťanského království. Cílem této práce je přiblížit život Kumánů v Království uherském a problémy, se kterými byli nuceni se potýkat. Následně je zde líčena jejich vojenská funkce v Uhrách, díky čemuž se dostali s uherským vojskem až na naše území a provedli několik ničivých vpádů. Ty jsou popisovány v našich pramenech, hlavně v kronikách.
Klíčová slova:	Kumáni, Uhry, pohané, Tataři, nájezdy
Anotace v angličtině:	This bachelor thesis attends to Cumans, who were settling in Hungary in the early 13.century. Their staying was very problematic, because they come as pagans into Christian kingdom. The goal of this thesis is to take closer look onto Cumans life in the Hungarian kingdom and the problems,

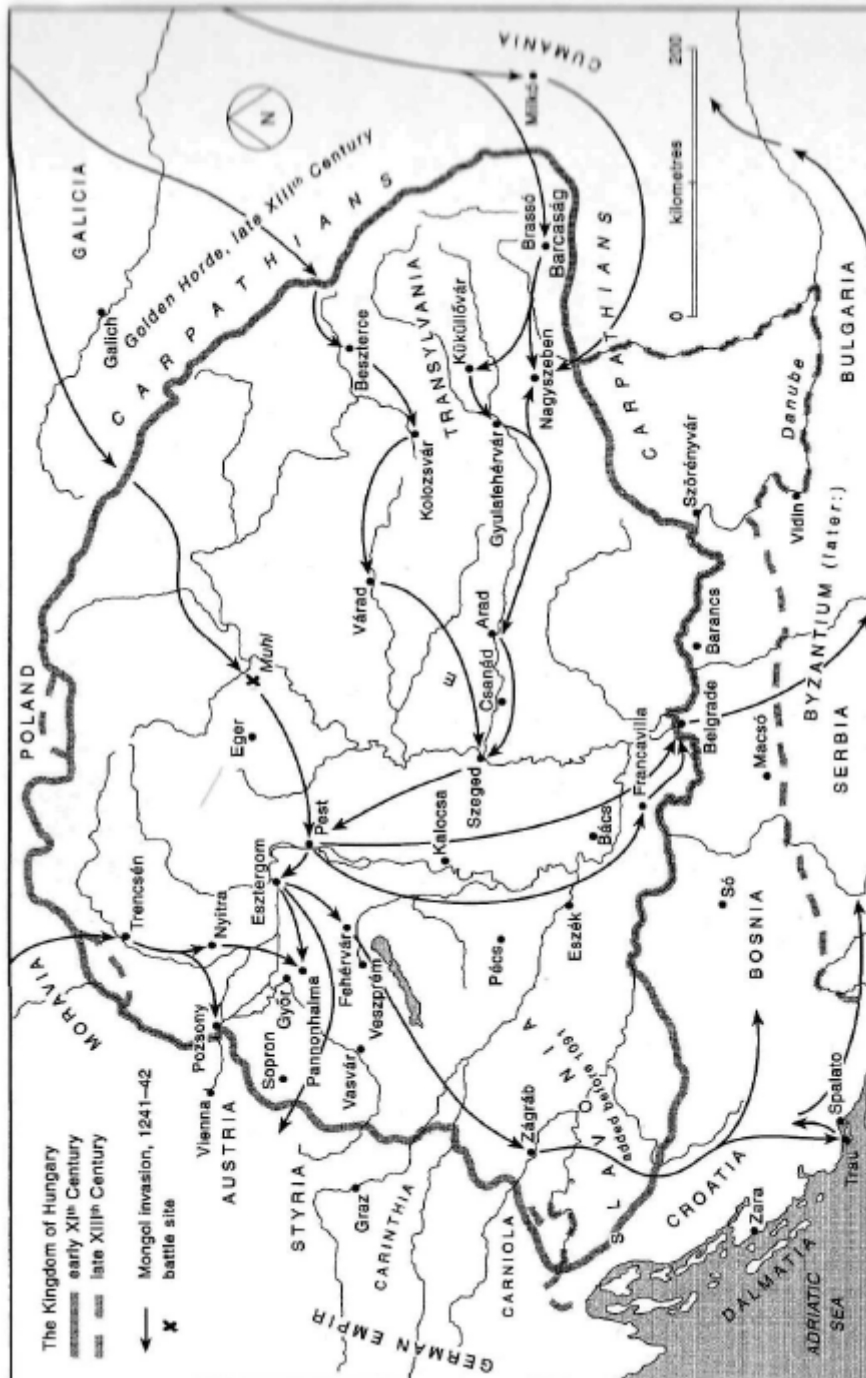
	they was forced to handle with. There is consequently described their function in Hungarian army, which leads to several devastating invasions in our territory. These are described in our sources, mainly in chronicles.
Klíčová slova v angličtině:	Cumans, Hungary, pagans, Mongols, raids
Přílohy vázané v práci:	Příloha 1: Mapa mongolské invaze ve 13. století. Příloha 2: Mapa kumánských sídel v Uhrách. Příloha 3: Socha kamennye baby. Příloha 4: Ukázky soch kamennye baby Příloha 5: Ukázky soch kamennye baby
Rozsah práce:	50
Jazyk práce:	čeština

Přílohy

Příloha 1.....	46
Příloha 2.....	47
Příloha 3.....	48
Příloha 4.....	49
Příloha 5.....	50

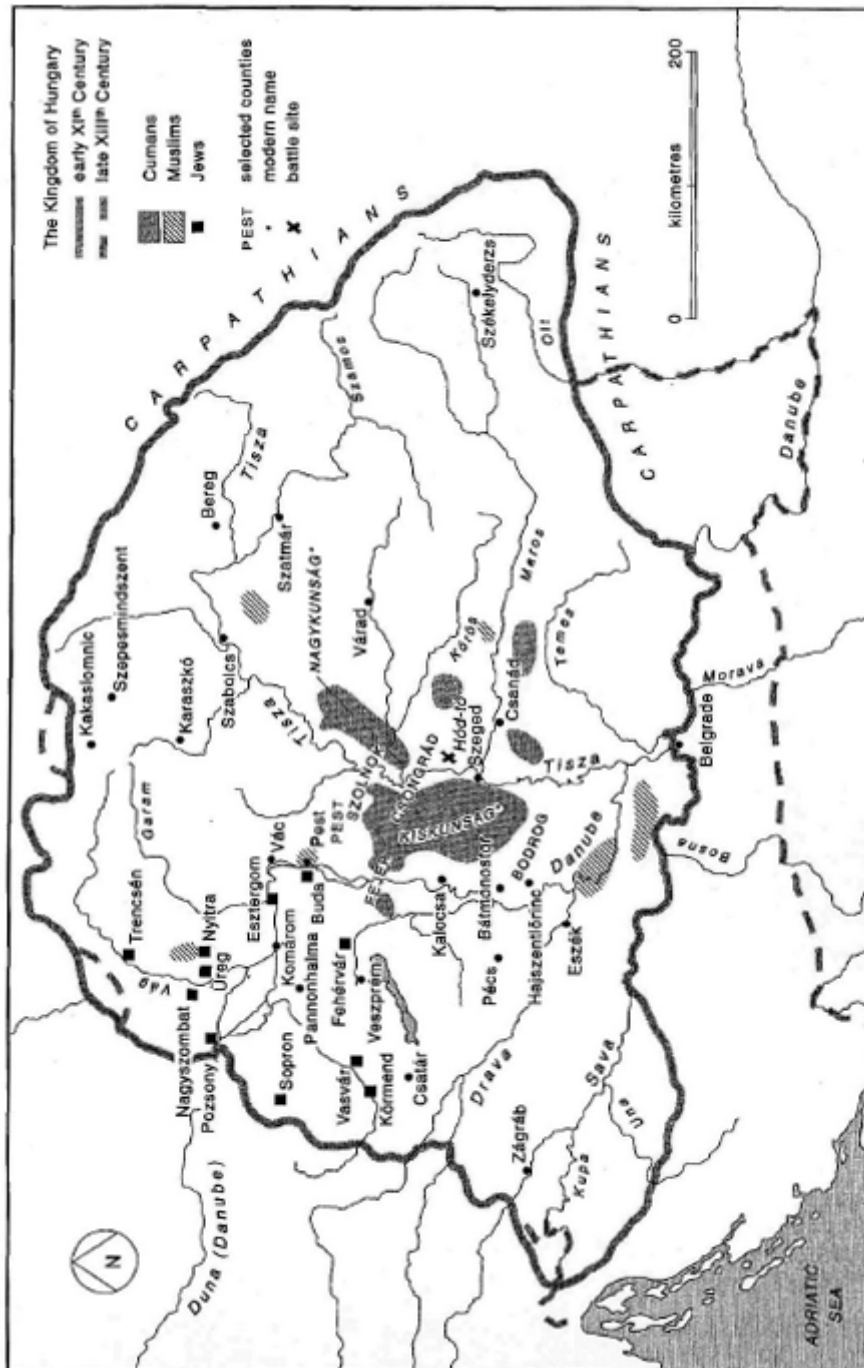
Příloha 1

Mapa mongolské invaze ve 13. století. (Berend, N.: At the gate of Christendom: Jews, Muslims and pagans in medieval Hungary (c.1000 – c. 1300), Cambridge 2001, s. 18.)

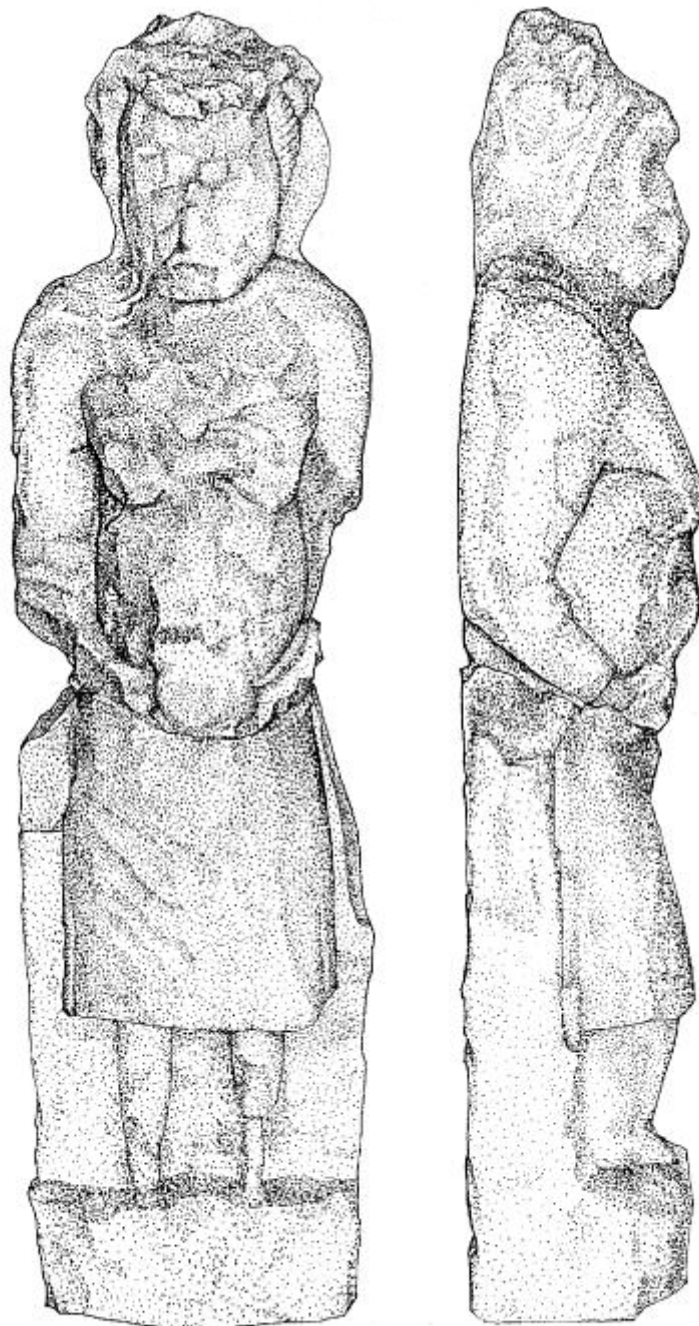
Příloha 2

Mapa kumánských sídel v Uhrách. (Berend, N.: At the gate of Christendom: Jews, Muslims and pagans in medieval Hungary (c.1000 – c. 1300), Cambridge 2001, s. 59.)

Příloha 3

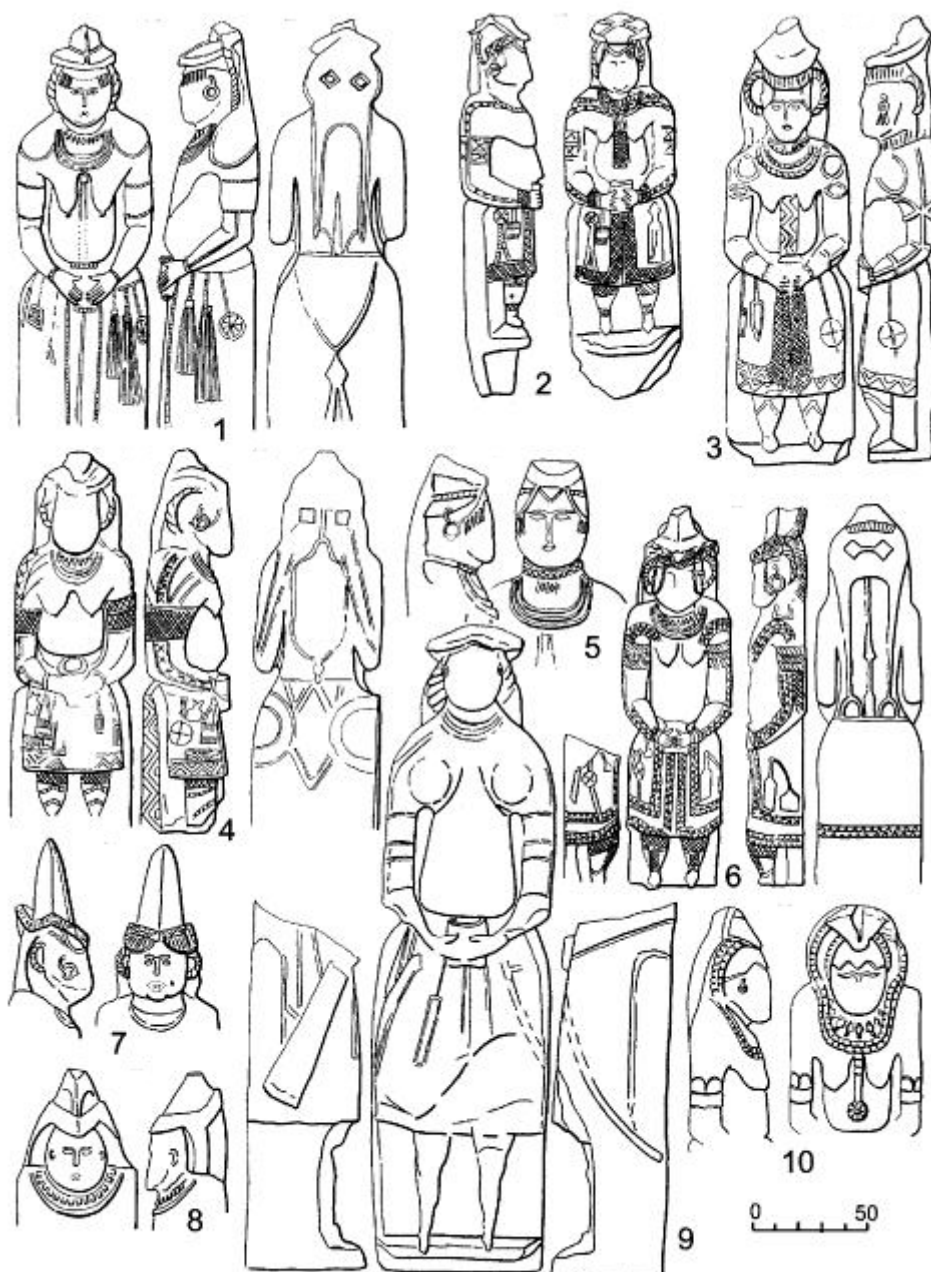
Socha kamennye baby. (Spinei, V.: The Romanians and the Turkic Nomads North of the Danube Delta from the Tenth to the Mid-Thirteenth Century, Leiden and Boston 2009, s. 495.)

Příloha 4

Ukázky soch kamennye baby. (Spinei, V.: The Romanians and the Turkic Nomads North of the Danube Delta from the Tenth to the Mid-Thirteenth Century, Leiden and Boston 2009, s. 497.)

Příloha 5

Ukázky soch kamennye baby. (Spinei, V.: The Romanians and the Turkic Nomads North of the Danube Delta from the Tenth to the Mid-Thirteenth Century, Leiden and Boston 2009, s. 496.)

